

2021 • 8

LXXIV. évfolyam • augusztus

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (ny. főszerkesztő)
Benkő Levente (főszerkesztő)
Balla Sándor
Demeter Zsuzsanna
Péter János

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 – 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Kőnczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Nagy Andrea
Nyomdai munkálatok:
IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

Tartalom

Benkő Levente: Nyitottak vagyunk. 3

enciklopédia

Szász Rozália: Találkozás önmagunkkal. Gondolatok a széki,
Szent Bertalan-napi vérengzésről 4

Nagy Béla: Negyedszázad a kolozsvári iparosság élén. Hevesi József élete
és munkássága, fennmaradt kéziratos emlékezése alapján 8

galéria

Magyari Ildikó: Gedeon Zoltán festő- és grafikuművész 99 éves. 16

Sántha Imre Géza: Horváth Levente festészeti tárlatának megnyitójára 17

könyvesház

Gaal György: Mezőség és művészet. 19

Barabás László: Új könyv Sütő András falujáról. 22

hétköznapi hőseink

Hadnagy Hunor, Kovács Hanna, Orbán Janka, Orbán Tibor:
Csillagfaragók – a farkaslaki Jakab házaspár. 24

hirdető

Véget ért a Csíkszeredai Régió Fesztivál 31

Lapszámunk szerzői:

Barabás László – főiskolai tanár, folklórkutató, Marosvásárhely
Gaal György – irodalom- és művelődéstörténész, ny. tanár, Kolozsvár
Hadnagy Hunor – diák, Farkaslaka
Kovács Hanna – diák, Farkaslaka
Magyari Ildikó – ny. vegyészlaboráns, Mosonmagyaróvár
Nagy Béla – ny. mérnök, Kolozsvár
Orbán Janka – diák, Farkaslaka
Orbán Tibor – diák, Farkaslaka
Sántha Imre Géza – művészettörténész, Sepsiszentgyörgy
Szász Rozália – köztíró, Szék

A címlapon Tamási Áron szülőháza. Jakab Emil felvétele. A hátsó borítón széki pár.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Kizárólag géppel írt vagy nyomtatott,
valamint Microsoft Word programban szerkesztett elektronikus kéziratokat fogadunk el.

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMD SZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

Nyitottak vagyunk

A lapunk éléről nyugdíjba vonuló főszerkesztőnk, Dáné Tibor Kálmán azzal a jó tanáccsal köszönt el júniusi összegző írásában, hogy utódja „merjen újítani lapkivitelezésben, tartalomban vagy akár tematikákban is”, s hogy látszódjon a lapon az új gazda esze- s keze nyoma. E megszívlelendő tanácsot természetesen elfogadom, de ha jól belegondolok, mint minden más sajtótermék, a mi lapunk gazdája is tulajdonképpen maga az Olvasó, hiszen mi, különféle beosztásban dolgozó sajtósok, szerkesztők csak kiszolgálói vagyunk az Olvasónak. Merthogy a Művelődés 1948-beli indulása óta sem önmagáért, hanem az Olvasóért indult. Ez mára sem változott. Minapi rádiós beszélgetésünk egyik pillanatában – annak kapcsán, hogy az 1989. decemberi rendszerváltozás előtt, magyarabbul: a kommunista diktatúra idején, miként minden más sajtóterméknek, a Művelődésnek is meg kellett adnia a császárnak, ami neki kijárt, s az Olvasónak is, ami az övé – Rácz Éva rádiós pályatársam azt kérdezte, hogy ma van-e császár, akinek meg kell adni, ami neki jár? Igen, van – válaszoltam –, a császár ma már maga az Olvasó.

Ami az újításokat illeti, már az elmúlt havi, júliusi lapszámunkban megtettük az első lépést, amikor ötkarikás különszámmal, más szóval olimpiai tematikus lapszámmal jelentkeztünk. A terv jóval korábban megszületett, amikor Killyéni András szerzőtársunk és barátunk levélben keresett meg: „Mit szólnál egy olimpiai különszámmal?” Merthogy négyről öt évre hosszabbított bőjt után jött, közeledett a 2020-ról idénre halasztott tokiói nyári olimpia. A válaszom egyszerű volt: igen. És lón. Bizonyára nem lóttünk mellé, ellenkezőleg, a modernkori nyári olimpiai játékok ezerannyi történetéből olyan összeállítás kerekedett szakavatott sporttörténészek és –újságírók közreműködésével, ami a visszajelzésekből ítélve célba talált. Hadd tegyem hozzá gyorsan és röviden, hogy 1. az olimpiai játékok mindenekelőtt a mindenkori sportrendezvények csúcsát jelentik, minden sportolónak mindenkori vágya, hogy életében legalább egyszer rajthoz állhasson egy ötkarikás játékon, s nem kétlem, hogy az újságíróknak és a nézőnek is óhajtása, hogy legalább egy ilyen eseményen részt vehessen, 2. nem utolsó sorban ez a csúcsemény az elért eredményeken, a versenyen túl sok minden egyébről is szól. Például sportszerúségről, egymás tiszteletéről és segítségéről, csapattársak összefogásáról és egymásért küzdéséről, emberségről, sok-sok olyan tényezőről, amelyek pozitív energiákat mozgatnak meg, s amelyek mindenkit feltöltötenek a majdani szürkébb hétköznapiakra.

S mert az ilyen pozitív erőkre és élményekre mindnyájunknak szüksége van, bizonyos vagyok afelől, hogy nem kell várunk a 2024. évi, párizsi ötkarikás játékokig az újabb tematikus lapszámra. Zöldfülű firkásként a nagyváradi Ady Endre Sajtókollégiumban azt tanultam, hogy egy lapot sem tartalmilag, sem arculatilag nem kell, és nem is ajánlatos máról holnapra átszabni. Hanem csak átgondoltan, fokozatosan. Következésképpen a Művelődés eddigi, jól bejártott rovatainak egyikét sem mellőzzük, hiszen ami már jól működik, amit az Olvasó is megszokott, azt mellőzni vagy elrontani nem szabad. Ezzel együtt azonban az újabb tartalmaktól nem zárkózunk el, s erre itt és most hadd említsek egyetlen példát. A kolozsvári Györkös-Mányi Albert Emlékházzal közösen pár éve elindított Régiók bemutatkozása elnevezésű kezdeményezés hozadéka – a személyes találkozásokon s a kézfogásokon túl – az egyes vidékeket/tájegységeket bemutató lapmellékletek sora; ezt olyan tartalmakkal egészítenénk ki, amelyek az olvasóhoz közelebb hozzák az egyes vidékek kulturális, népi, másmilyen sajátosságait. Más szóval: nem ártalmas megismerni egymást közelebbről, mégpedig úgy, hogy küldetését teljesítve a Művelődés továbbra is tegye közkinccsé és népszerűsítse a magyar kulturális értékeket, az ahhoz kötődő ismernivalókat, de egyszersmind be is fogadjon, és a magyar olvasók felé közvetítsen más-más tájakon élő, más-más nyelvű és kulturális/vallási identitású közösségektől jövő értékeket. Hiszen Erdély, sőt, a Kárpát-medence nemzeti–nyelvi–kulturális–vallási sokszínűsége kínálva kínálja ezt a lehetőséget! Lényegét tekintve ez esetben is kultúráközvetítésről van szó. Nem mindennapi kihívás, ezzel tisztában vagyok, de ha Isten és Olvasó, no és a szerzők is úgy akarják, meglesz.

Mi mindenesetre nyitottak vagyunk. Minden ötletre, minden jó szándékra, minden pozitív erőket megmozgató kezdeményezésre, jó szóra, visszajelzésekre, természetesen jó kéziratokra és illusztrációkra; szerzők és Olvasók felé egyaránt.

Burdólcsek

Szász Rozália

Találkozás önmagunkkal

Gondolatok a széki, Szent Bertalan-napi vérengzésről

Ki ne ismerné azt a bölcs mondást, miszerint életünk során a legnagyobb élmény az önmagunkkal való találkozás? Bizony elmondhatjuk, hogy egész életünkben semmire sem vágyunk jobban, mint erre! Mert gyakran egy egész élet sem elég ahhoz, hogy megválaszoljuk magunknak a kérdést, hogy kik vagyunk, honnan jöttünk, mit hoztunk magunkkal, és amit hoztunk, azzal mit is kezdünk? Olyan nagy kérdések ezek, amelyek, főleg egy adott életkor után, gyakran álmatlanná tudják tenni az éjszakáinkat. Magam is így vagyok ezzel.

Szék város (jelenleg nagyközség) szülöttként, már gyermekként szembe-sülnöm kellett azzal, hogy a származásom, származásunk jelentősen eltér a körülöttünk élőtől. Amikor szomszédunk, egy betelepült család gazdasszonya, néhanapján megharagudott ránk – mert átrepült a kerten a kakasunk, vagy

a kutyánk megkergette a libáit –, mindig égre emelt ököllel átkozta a fajtánkat, és kutyafejű tatároknak nevezett bennünket, ami engem arra készítetett, hogy már egészen kis koromban arról faggassam szüleimet és főleg nagyszüleimet, hogy miben is gyökerezik ez az állítás? Ilyen formán már korán olyan információknak jutottam birtokába, amelyek annyira megmozgatták a fantáziámat, hogy aztán egész további életemben ennek a témának lettem a megszállottja. Amikor minden nyáron a zsúfolásig megtelt óriási református templomunkban, augusztus 24-én, Szent Bertalan napján az istentisztelet alkalmával a lekipásztor felolvasta a Memoriálét, és benne az ősök fogadalmát, libabőrösen távoztam a templomból, s egész nap valamilyen átszellemült hangulatban lebegtem a képzelet és valóság között. Hát hogyne, amikor arról

Szék látképe, a műemlék templommal. Veress László felvétele, 2016

Széki völégény és menyasszony, Juhos István és Vígh Erzsi 2004-ben

értesültem, hogy 1717. augusztus 24-én, egy vasárnap délelőtti istentiszteleten, éppen a templomban imádkozó gyülekezeten ütöttek rajta a tatárok, akik a védtelen emberek százait ott helyben lemészárolták, s a maradék mintegy 600–700-at rabságba hurcolták! Az akkori virágzó bányaváros házait felgyújtották, kirabolták, a püspöki levéltárat felpredálták, az értékes templomi edényeket elvitték, az állatokat elhajtották, úgyhogy néhány óra leforgása alatt por és hamu maradt utánuk, alig néhány túlélővel, akik a csodával határos módon maradtak életben.

De hogyan kerültek ide abban az időben tatárok? – kérdezheti a témában járatlan kíváncsi ember, mint amilyen én is voltam. Megtudtam hát, hogy 1716-ban, egy viszonylag rövid idejű béke után, újból kitört az osztrák–török háború, amelyet az jellemzett leginkább,

hogy már egyik félnek sem voltak kelendő erői a hadviseléshez, és emiatt mindenféle megoldást próbáltak keresni, csakhogy magukat támogatókkal ellássák. Így történt, hogy az akkoriban éppen Törökország felé tartó, s ott talimat találó, majd száműzetést vállaló II. Rákóczi Ferencet rábírt a szultán, hogy tábornokát, Esterházy Antalt állítsa a török szövetségben lévő, zsoldos katonaként szolgáló tatárok élére, vonuljon be velük Moldván keresztül Erdélybe, ott egyesüljön a még megmaradt, kevés számú, bujdosó kurucokkal, és ütközzön meg a császári seregekkel. A lehetőségben az elbukott magyar szabadságharc felélesztésének a reményét látva, a fejedelem a megbízatásra rá is állt, és az említett seregek, mintegy 20 000 katonára (nagyraoszt tatárok) el is indultak, keresztül a Kárpátokon Radna felé. Időközben azonban a helyzet

változott, mert a felek békét kötöttek, és a háború 1717. augusztus közepén nagy hirtelenséggel véget ért. A baj csak az volt, hogy a tatároknak vissza kellett fordulniuk anélkül, hogy zsoldjukat megkapták volna, és erre nem is mutatkozott semmilyen megoldás, ami miatt ők maguk akarták elintézni ezt a helyzetet, kezükbe véve sorsukat. Kikémlelték hát a Beszterce környéki gazdagabb településeket, majd a Szamos mentén befelé haladva raboltak, fosztogattak, zsákmányt gyűjtöttek maguknak, s így nézték ki maguknak Szék városát is, mint jó prédát. A Kerülő nevű hegy mögött rejtőztek el és várakoztak, s amikor látták, hogy a lakosság nagy része, több mint ezer ember bemegy a templomba, rátörték azokra, és halomra gyilkolták a védtelen imádkozókat. Akik életben maradtak, azokat a Kájáni-gát felé terelték, ahol egy nagy gyűjtőtáboruk volt, onnan pedig – kiválogatva őket, hogy csak az erősebbek maradjanak meg – Máramarosba hajtották őket. Itt kegyetlen kínzásoknak vetették alá a szerencsétleneket, a nőket meggyalázták, a gyermekeket halomra öldösték, és arra készültek, hogy a megmaradtakat rabláncon vonszolják majd magukkal, hogy otthon, majd jó pénzért eladják őket rabszolgának. Az ő olvasatukban ez teljesen érthető és logikus is lett volna, hiszen erről szóltak az akkori idők, mi mást is tehettek volna, hogy magukat ellássák, és ne üres kézzel térjenek haza? Ám a vidék lakossága a kisszámú kurucokkal együtt rajtuk ütött, és szétverte a táborát, aminek következtében a rabok elmenekültek, és a székiek közül is sokan kiszabadultak. Sajnos, ezek közül sokan meghaltak útban hazafelé, másokat a már időközben fellángoló pestis vitt el, úgyhogy az akkori Szék városán, abban az esztendőben alig maradt 100 lélek. S a 100 lélek közül a legtöbben megesett asszonyszemélyek voltak, akik más esztendőben igen furcsa, erősen ferde szemű, a székiektől teljesen elütő gyermekeket hoztak a világra, akiket a környékbeli lakosok aztán mindenféle jellel illettek. Az akkori székiek eskü alatt fogadták, hogy erre a hatalmas, példátlan csapásra az emberi idők végezetéig kegyelettel fognak emlékezni, s nem akárhogyan, hanem az asszonyoknak feketébe való öltözésével fognak örökösen gyászolni, s az említett napon böjttel, s háromszori istentisztelettel fogják a Teremtőt engesztelni, hogy soha többé ekkora tragédia őket ne érje. És ezt a fogadalmukat meg is tartották, meg is tartjuk mind a mai napig. Szent Bertalan-napján ünnepi

A széki templombelső, a vérengzés színhelye. Michel von Langeveld felvétele, 2016

viseletbe öltözve, a templomban ösz-szegyülve, a véráztatta köveken állva, egyházi és politikai vezetőinkkel együtt egész nap imádkozunk, és arra emlékezünk, hogy valamikor, egy kegyetlen világban, kegyetlen leckét kaptunk a sorstól.

Az idők azonban változnak, és mi is változunk. Nem a mandulavágású szemünket illetően, sem a széles állkapcsunkat, sem a mongol foltot, sem a ritka, keleti eredetű betegségeinket

illetően (lásd Selyemút betegsége) – hiszen ezek máig is annyira hangsúlyosak, hogy a táncunk s a viseletünk mellett ezek a legszembetűnőbb sajátosságaink – hanem arra nézve, ahogyan megéljük ezt a valóságot. Vannak ugyanis közülünk némelyek, akik ezt a nehéz örökséget rosszállással veszik tudomásul – vagy nem is akarnak tudni róla, s azt mondják, hogy ha tudnák, a vérüknek melyik fele tatár, akkor azt menten kieresztenék – de ezen

A széki Bertalan, Juhos-Kiss Sándor széki származású, Budapesten élő, Barcsay-díjas festőművész munkája, 1996 (készült Kocsis Ferenc és Sipos Márton anyagi támogatásával). A kép azt a pillanatot jeleníti meg, amikor – a feljegyzések szerint – a tatárok vezére lóháton vágat be a templomba, az Úr asztalához, a templomi kegytárgyakat kéri számon a paptól, akit már a ruhájától is megfosztott az egyik harcos, ő pedig irgalomért könyörög.

én csak mosolyogni tudok. Mert ugyan mi a baj ezzel? Hiszen eredetünket kutatva amúgy is mindinkább közelebb kerülünk a mongolokhoz, akik bezzeg minket, magyarokat tartanak egyetlen rokonuknak – lásd Obrusánszky Borbála és más, mongolkutatók beszámolóját. Én bizony azt mondom, hogy bár minket, székieket szorosabb szálak és bizony rettenetes emlék fűz ehhez a rokonsághoz, mégis ne tartsuk azt a rosszabbik felünknek. Épp ideje változtatni azon az elavult felfogáson, miszerint ezáltal ne lennénk eléggé magyarok. Azt sem szabad hinnünk, hogy a tatárokra kizárólag az erőszakosság jellemző, s csak ezt az egyetlen tulajdonságukat hagyták ránk, örökítették belénk. Ez teljesen egyoldalú szemlélése a dolgoknak, amely már igazán elavult. Rokonsági szálainkat bontogatva rá kell jönnünk, hogy ha az önismeret útját helyesen s okosan akarjuk járni, akkor erre akár még építeni is lehet. Ne szégyelljük azt a néhány százaléknyi idegen vért, mint bűnös rokont, hanem ássunk csak egyre mélyebbre a múltunkban, ahhoz, hogy találkozzunk önmagunkkal! Mert aki keres, az talál. És kutakodásaim során nemrég én is találtam valamit, aminek nagyon megörültem.

*...az ún. tatár
őseink, ellentétben
a közhiedelemmel, nem
is őshonos krími tatárok
voltak, hanem nogájok.
Ezt úgy képzeljük,
mintha a magyarságon
belül a székelyekről
beszelnénk.*

Dr. Seres István jeles orientalista, török-mongol szakértőnek köszönhetően megtudtam, hogy ezek az ún. tatár őseink, ellentétben a közhiedelemmel, nem is őshonos krími tatárok voltak, hanem nogájok. Nahát! Ezt úgy képzeljük, mintha a magyarságon belül a székelyekről beszelnénk. Ugyanaz, de azért mégis más. A nogájok egy nomád, mongol törzs, hazájuk a Kaszpi-tenger északkeleti partján volt, és országuk orosz nyomásra éppen 1717 körül esett szét, ami arra készítette őket, hogy nagy számban nyugatra jöjjenek, ahol a krími tatárokkal szövetkeztek, és beálltak zsoldosként szolgálni az oszmán birodalomba. Akkoriban tömegesen

Nogáj férfi nemzeti viseletben. Seres István gyűjtéséből

nomadizáltak a Krím északi területein, az ún. Deszti Kipcsákon. Rendkívüli jó harcosok voltak, és különösen vérengző, kegyetlen természetűek, amit mi, székiek, a saját bőrünkön tapasztaltunk. De ne feledjük, hogy nekik is volt emberi arcuk! És cseppet sem kutyafejű volt az. Seres Istvántól – aki személyesen is jól ismeri őket – sok mindent megtudhatunk róluk, amire érdemes odafigyelni. Megtudhatjuk például azt, hogy honnan ered a kutyafejűség, amellyel minduntalan illetik ezt a népet. Dég Linda professzor még antropológiai szempontból is vizsgálta a témát, és szerinte sincs a kutyafejűségnek semmiféle más megalapozottsága, mint az, hogy a birodalmukat megalapozó vezért Nogájnak hívták, ami mongol nyelven kutyát jelent. Ez az emír vezette a második mongoljárás seregeit, akik fölött 1285-ben IV. Kun László győzelmet aratott. Már akkoriban is maradtak Magyarország területén közülük, többen testőrséget vállalva a magyar királyi udvarban, de az ország területén máshol is letelepedtek, és Seres István állítása szerint éppen tőlük vettük át a karikás ostort is, amit régen, Erdélyben nohajkának neveztek. A nogájok napjainkban ugyancsak európai embe-
rek, akik nagyobb tömbben a Krímben,

Dagesztánban, Csecsenföldön, valamint Törökország területein élnek, és teljesen letelepedett, békés életmódot folytatnak. Egy sajátos kipcsak-török nyelvet beszélnek, figyelemreméltó a népművészetük (lásd a képeket, amelyeket Taner Polat nogáj származású török rendőrparancsnok küldött), és sok olyan rokonszenves tulajdonságuk van, amiért érdemes megismerni őket. Tájékozódva történelmükről, önismeretünk gyűrűjét is szorosabbra vonhatjuk, és megállapíthatjuk, hogy az a vékonyka szál, amely hozzájuk köt bennünket, semmiképpen sem lehet értéktelen. Ha ekként gondolunk rájuk, talán érthetőbbé válik némely olyan jellemvonásunk, amely 300 év távlatából is visszaköszön, és amely sokban megkülönböztet bennünket másoktól, ám amelyet, még ha esetleg furcsa is, el kell fogadnunk mint sajátunkat. Ha arra gondolunk, hogy a széki legényekbe az átlag magyaroknál több virtus szorult – amit gyakori verekedésekkel éltek ki magukból –, hadd legyen ez nemcsak a székely, hanem a nogáj vér rovására is írva. S ne feledjük, hogy amikor ezt elő kellett venni valahol – a haza vagy a város védelmében – nemcsak jól fogott, hanem egyenesen dicsőségünkre is szolgált.

Végül hadd említsek csak egyet azok közül az érvek közül, amelyek azt igazolják, hogy a Gondviselés tervében mindennek oka van. Ha nekünk, székieknek nem jelentett volna akkora érvágást, akkora megaláztatást a tatárok kardja és idegen vére, soha nem tudtuk volna a későbbi évszázadok során akkora erővel védeni magunkat az újabb vérségi és nyelvi behatásoktól, miként azt tettük, s ami által megmaradtunk azoknak, akik vagyunk. Bizony elmerültünk volna mi is, miként a környező települések magyar lakosai a Mezőség idegen sarában. A széki lányok-asszonyok azért kellett megszüljék a tatár apáktól való gyermekeiket, hogy azok nemcsak lélek, de vér szerint is örök emlékül maradjanak nekünk, utódoknak, akik ezeket a géneket máig hordozzuk magunkban, s aiktól a jelenkor történései függenek. Mert csak a nagy szenvedések tudják felemelni az embert Emberré, s gyakran csak azok árán tudunk helyesen dönteni, és megítélni dolgokat. Ideje tehát több mint 300 év távlatából megbékélni a múlttal, önmagunkkal és még a tatárokkal is. Történjen meg végre köztünk, a mai kor szellemében a nagy, baráti kézfogás! Én személy szerint ez úton szeretném megköszönni Seres Istvánnak az értékes felvilágosítást, magunkat székieteket pedig arra buzdítanám, hogy vérünket cseppet sem szégyellve, sőt felvállalva máságunkat, továbbra is fogjuk képletes ügetésre jó nogáj lovainkat, mindig csak előre, kitartóan haladva az önismeret útján, a magyar haza, s egy békés világ felé. Így legyen!

Bibliográfia:

- Vásáry István: *Az Arany Horda*, 1986
 Dr. Seres István: *A kunok Magyarországon, tanulmány*, 2020
 Dr. Seres István: *A tatárok Magyarországon, tanulmány*, 2021
A magyarok krónikája, MTA, 1995
 Kádár József: *Szolnok-Doboka vármegye monográfiája*, 1903
 Dr. Szabó Márton: *Szék község monográfiája*, 2010
 Juhos István: *Hogy kerültek a tatárok a XVIII. században Erdélybe?* www.vitato.eu

A szerző széki témájú könyvei:

- Fekete gyökéren (Széki magyarok évszázadai)*, Kráter kiadó, 2014
Ahol a só kivirágzik (Gondolatok széki muzsikára), Nemzetstratégiai Kutatóintézet, 2019
 Előkészületben:
Balladák könnye, Kráter kiadó

Nagy Béla |

Negyedszázad a kolozsvári iparosság élén

Hevesi József élete és munkássága, fennmaradt kéziratos emlékezése alapján

A tihanyi Heizer család

Hevesi József a Szent Ányos püspök nevét viselő Bencés Apátságról, illetve a visszhangjáról híres Tihanyból származott Kolozsvárra. A Balatonba nyúló félsziget közismert helysége az ókortól lakott település volt. A mai Tihany őseit I. András király alapította, amikor 1055-ben itt építette meg a királyi család temetkezőhelyét, illetve a bencés monostort. Az 1700-as évek elején a községben a frissen kinevezett Reysner Ármánd apát rendelkezése nyomán iskola és tanítói lakás épült.¹ Ebbe, az akkor már másfél évszázados múlttal rendelkező elemi iskolába került a 19. század közepén a fiatal római katolikus kántortanító, Heizer Ferenc, aki a Tihanytól nem messze fekvő Hidegkúton született 1828. július 10-én a német származású, római katolikus vallású Heizer Simon és

Gulden Catharina gyermekeként. 1854-ben megnősült, a nála 10 évvel fiatalabb szalacsikai származású Horváth Máriát vette el feleségül, aki öt fiúgyermekkel ajándékozta meg.

A legidősebb gyermek, aki apja után szintén a Ferenc nevet kapta, 1855. december 13-án született. Szülei papnak szánták, ezért aztán az elemi iskola elvégzése után a veszprémi Piarista Gimnáziumba írták be. 1873. szeptember 8-án belépett a pannonhalmi Szent Benedek rendbe, áldozópappá 1879. július 7-én szentelték. Közben 1877-ben belügyminisztériumi engedéllyel (BM. 46691-77) nevét Hevesi Bernát Ferencre változtatta. Egy évig Pápán gimnáziumi tanár, majd 1880 és 1883 között a budapesti egyetem teológiai hallgatója volt. Ezután Esztergomban (1883–1886) és Komáromban (1886–1906) lett gimnáziumi tanár, majd ezt követően ismét Pápára került, ahol nemcsak tanított, hanem könyvtáros (1906–1908) és házgondnok (1908–1915) is volt. 1915 és 1916 között Bakonybélben ugyancsak házgondnok volt, majd hazakerült Tihanyba, ahol 1923. december 22-én bekövetkezett haláláig az apátság jószágigazgatója volt, és 1918-tól alperjel is.²

A másodszületett Heizer fiú, József, 1857. március 29-én jött a világra. A tihanyi parókia születési anyakönyvében még azon a napon bejegyezték Josephus néven. Josephus Rédli és Anna Beretz keresztszülők tartották a keresztvív alá. A *nomen est omen* latin kifejezés magyarul jelentése (*nevében a sorsa*) tökéletesen illik rá. Az azonos nevű bibliai elődjéhez hasonlóan az asztalos mesterséget választotta, majd nevét 1881-ben belügyminisztériumi engedéllyel Hezerről Hevesire változtatta.

Az öt Heizer testvér közül egyedül a középső, az 1859. szeptember 10-én született Izidor nem változtatta meg

Üzv. Heizer Ferencné úgy a maga, valamint gyermekei és a rokonság nevében
lúgú szívvel jelenti szeretett jó férjének

Meizer Ferencz

nyug. róm. kath. kántortanítónak

életének 80-ik, boldog házasságának 54-ik évében, a halotti szentségek ájtatos felvétele után
f. hó 28-án végegyengülésben történt gyászos kimúltát.

A megboldogult hült teteme f. hó 30-án d. u. fog a bábolnai sírkertben örök
nyugalomra elhelyeztetni.

Az engesztelő szent-mise-áldozat pedig 31-én reggel 8 órakor fog az Urnak
bemutatatni.

Az örök világosság fényeskedjék néki!

Bábolna, 1907. december hó 29-én.

A gyászoló család.

Korén József temetkezési vállalata, Komárom.

„Hungária” nyomda, Komárom

Heizer Ferenc gyászjelentése. Forrás: Pannon Digitális Egyesített Archívum

Tihany, előtérben az emeletes Hevesi villa (1930). Forrás: egykor.hu

a nevét Hevesire. A veszprémi gimnázium elvégzése után a budapesti állatorvosi főiskolán szerzett diplomát. Működését Bábólnán, a magyar lótenyésztés fellelővárájának tartott, később a Bábólnai Ménes név alatt elhíresült katonai ménésbirtokon kezdte, ahonnan 42 évi szolgálat után 1919-ben vonult nyugalomba. Szolgálatának elismerésül a magyar királyi és császári főtörzsállatorvos 1913-ban megkapta a Ferenc József-rend lovagkeresztjét. Számos előkelő társadalmi és tudományos egyesületnek volt a tagja.³

Izidor születését követően hosszabb ideig nem érte gyermekáldás a Heizer családot, mígnem 1867. szeptember 17-én megszületett a negyedik Heizer fiú, Imre. Ő is a kegyes tanító rendiek veszprémi gimnáziumában tanult. A sikeres érettségi vizsga után valószínűleg az akkor már Kolozsváron élő bátyja tanácsára az Erdély fővárosának számító kincses városba jött, és a Ferenc József Tudományegyetemre iratkozott be, ahol 1886-ban egy, míg 1886 és 1888 között négy félévet hallgatott. Orvosi tanulmányait 1892-ben, Bécsben fejezte be, közben nevét ő is Hevesire változtatta. 1893-ban visszajött Kolozsvárra, ahol a Brandt József professzor vezette sebészeti klinikán kezdte gyakornok orvosként pályafutását. Rendre emelkedett az adjunktusi tisztségre, 1903-ban az ortopédiai sebészetből magántanári képesítést is szerzett. Helyettes tanárként tanított az egyetemen, de nem nevezték ki. 1921-ben a Szegedre való áttelepedés foglalkoztatta, de március 15-én egy Kolozsvár feletti dombon

morfium befecskendezésével vetett véget életének.⁴

A legkisebbik Heizer fiúról, az 1869. július 13-i születésű Istvánról csak annyit tudunk, hogy nevét ő is Hevesire változtatta, és hogy felesége leánykori neve Nagy Anna volt.

Heizer Ferenc iskolamester mintegy fél évszázados szolgálat után 1896-ban nyugállományba vonult. „A népnevelés terén szerzett érdemei jutalmául” a válás- és közoktatásügyi miniszter a Minisztertanács 1896. június elsejei ülésén előterjesztett javaslatát követően a Koronás Érdemkereszt Ezüst fokozatával tüntették ki. Nyugdíjba vonulását követően nemcsak az állását, hanem a tanítói szolgálati lakást is fel kellett adnia, ezért feleségével együtt Bábólnára, az aggregényként ott élő és dolgozó állatorvos Izidorhoz költözött. Itt is halt meg 1907. december 28-án, életének 80., házasságának 54. esztendejében. Felesége tízévi özvegység után, 1916. november 30-án követte férjét az Ácsi utcai temetőbe.

Hevesi József gyermek- és ifjú éve

Elemi iskolai tanulmányait Tihanyban, Novák Ede plébános – Brassai Sámuel jó ismerőse – tanítványaként végezte el. Már egész kicsi korában szeretett fűrni, faragni, ezért 1870-ben először Veszprémbe, majd tíz hónap után a tihanyi asztalos rokonához, Sturm Károlyhoz szegődött el inasnak. 1874 nyarán, a „legényremek” elkészítése után szabadult

fel, majd ezt követően egy rövid ideig Székesfehérváron, majd Bécsben és Budapesten dolgozott.

1876. december 20-án bevonult katonának, a budai 2. mérnökkari ezred 14. századába. Az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregének 1878-as bosznia-hercegovinai offenzívája során a boszniai Brodba került egységével. Századával részt vett a Brod–Szarajevó országút, tábori vasút és távírvonal kiépítésénél. A munkálatok befejeztével 1879 tavaszán csapatával visszavonult a Brod–Zenica vonalra, ahova egy alkalommal maga Vilmos főherceg is ellátogatott. Ennek a nem mindennapos látogatásnak egy vidám epizódjára az akkor már utász őrmesteri rangban lévő Hevesi József így emlékezett vissza: „Egy májusi napon jelezték, hogy másnap délelőtt 11 órakor jön Vilmos főherceg, aki a műszaki csapatok főfelügyelője volt, inspiciumra⁵. Lett erre sürgés-forgás, nehogy valami baj legyen. Másnap pont 11 órakor megérkezett a nagyúr, egy tiszti csapat kísérettel. Mikor belépett a barakkba, a vigyázban álló félszakasz élén leadtam a szabályszerű jelentést. Erre ő megáll az arcélen álló, 2 m magas szapór⁶ előtt, felnéz rá (a főherceg kb. 160–165 cm magas volt), azt mondja: – Hogy hívják magát? – Nagy Pál, fenséges uram! – feleli a kérdezt, lenézvén a főhercegre, utána ismét felvetvén fejét »haptákba«. – Mondja maga Nagy Pál, vannak e magának bolhái? – Nincs, fenséges uram, megették a tetűk! – Erre a főherceg hahotára fakadt, sarkon fordult s a szintén kacagó kísérettel együtt kilendült a barakkból.”

**„Mondja maga,
Nagy Pál, vannak-e
magának bolhái? – Nincs,
fenséges uram, megették
a tetűk! – Erre a főherceg
hahotára fakadt...”**

Hevesi József számára a „háborúskodás” 1880 végén fejeződött be. Rövid tihanyi pihenő után újra folytatta a katonáskodás miatt félbeszakadt vándorlást, amely során egy év alatt bejárta Münchent, Strasbourgot, Párizst, Londont. Külföldi útjai végeztével, néhány napi pihenéssel töltött tihanyi otthonlét után Pestre utazott, ahol különböző asztalosmestereknél dolgozott egy-egy pár hónapig. Egy Madary Gábor nevű asztalosmester műhelyében kezdte, majd nemsokára a Csepreghy-féle⁷ jó

Kegyszerszekrény a Szent Mihály-templom sekrestyéjében. Kép: Dunky fivérek

nevű bútorgyártó cégnél vállalt munkát. Miután Malomsoky József műhelyében is dolgozott egy rövid ideig, 1881 decemberében Thék Endre (1842–1919) nagyhírű budapesti gyárába lépett be. Nem egészen két év múltán, 1883 őszén a gyártulajdonos Thék Endre, felismerve benne nemcsak a kitűnő szakembert, hanem a jó szervező képességű vezetőt is, művezetőnek nevezte ki. Az 1884-es esztendő igencsak gyümölcsöző év volt mind a Thék cég, mind pedig a még csak 27 esztendőes Hevesi József számára is. Ekkor zajlottak a Thék cég kivitelezésében az új Operaház belső berendezéseinek, illetve gr. Károlyi Istvánné, József utca és Múzeum utca sarkán épülő palotájának asztalos munkái, melyek megszervezését és irányítását Hevesi József mint a cég művezetője látta el. A következő évben az országos kiállításra a „Király pavilon” elkészítésére is Thék cége kapott megbízatást. Hevesi vezetésével 195 munkás és 12 faszobrász fogott neki a különleges megbízatásnak. Egy igencsak váratlan, és – mint később kiderült – alaptalan félreértést követően Hevesi József kapcsolata annyira megromlott Thék Endrével, hogy 1885 tavaszán felmondott.

Irány Kolozsvár!

Az állás nélkül maradt Hevesi – bár több ismert cég (König, Gregersen, Neuschloss) is ajánlott neki művezetői állást

– Madary Gábor javaslatára Kolozsvárra utazott, ahol B. Bak Lajos⁸ ismert műbútorasztalos és -gyáros éppen művezetőt keresett. 1885 tavaszán érkezett Kolozsvárra. Budapest után elég lehangolók voltak a Kolozsvárról és B. Bak Lajos gyáráról tett első benyomásai. Ennek ellenére – köszönhetően a Malom utcai barátságos, szinte családias fogadtatásnak – végül megegyeztek. Rövid időn belül az új művezető javaslatára B. Bak Lajos komoly beruházásba kezdett, és egy éven belül felépült a 40 asztalos segédet foglalkoztató emeletes műhely, iroda- és gépház, valamint szárító kamara és raktárhelyiség is. Közben megkérte munkaadója egyetlen lányának, a nála tíz évvel fiatalabb Lujzának a kezét, akit 1886. július 10-én vezetett a Szent Mihály-templom oltárához. Az esküvő után apósa rábízta az üzem teljes irányítását, ő pedig a művezetői feladatok ellátására leszerződött egykori budapesti munkatársát, Zudor Sándort.

Az ezt követő időszakban a jelentős fejlesztések és beruházások következtében B. Bak Lajos bútorgyára nemcsak a városban, de Erdély-szerte is egyre ismertebbé vált. Az 1892-es kiadású, Jekelfalussy József által szerkesztett *Magyarország Iparosainak és Kereskedőinek Cím- és lakjegyzéke* B. Bak Lajos cégét a „legalább 20 segédszemélyzetet foglalkoztató vállalat” közé sorolja. A vállalat terméklistája fokozatosan bővült, melyen a klasszikusnak számító polgári lakberendezések mellett az egyre

divatosabb, népi stílusú, faragott és festett bútorok is szerepeltek. Az egyedi tervezésű és kivitelezésű templomi, iskolai, üzleti és irodai berendezések mellett egyre nagyobb mértékben kiviteleztek épületasztalosi munkálatokat is. És ebben Hevesi Józsefnek, mint a vállalat tejhatalmú vezetőjének meghatározó szerepe volt. Az ebben az időszakban elvégzett munkálatokról Hevesi így emlékszik vissza: „Visszatérve a cégvezetésem alatt működő Bak Lajos gyárára, megemlítem, hogy a gyár idáig folyton emelkedő forgalmat produkált. Nagyobb vállalataink voltak: Bonctani intézet épület (azaz épületasztalosi munka – szerzői megj.) és berendezése, Segesvári Megyeház, Tordai Megyeház, Dévai Megyeház, Balázsfalvi Görög Katolikus Szeminárium és Főgimnázium épület munkák, azon kívül több vidéki mágnás kastély átalakítási munkálatai. Kolozsvárt sok portál és boltberendezés, iskola berendezések, kisebb-nagyobb épületmunkák...

Az ezt követő időszakban a jelentős fejlesztések és beruházások következtében B. Bak Lajos bútorgyára Erdély-szerte is egyre ismertebbé vált.

Nevezetes munkánk volt még korábban, gróf Haller György Kerelőszentpáli kastélyának restaurálása. Ez a hatalmas nagyarányú épület még azonmód volt, ahogy az oláhok, 1848-ban feldúlták. Se ajtó, se ablak nem volt az épületben, éppen csak a bejáró ajtók és néhány kisebb helység volt némileg lakhatóvá téve. A gyönyörű nagy termekben, a drága mozaikszerű parketteken, helyenként a tüzelés nyoma, a gyönyörű 17–18. századbeli olasz mesterektől származó, gazdag faragású tölgyfa faburkolatok helyenként fejszecsapásokkal lerombolva voltak. Az emeletre nem volt felvezető lépcső. Ideiglenesen összetakolt falépcsőn lehetett csak feljutni az emeleti helységekbe. Egy-két ajtó maradvány is volt, amelyek szintén olasz renaissance stílusban, a XVII. században készülhettek. A helyreállítási kőműves- és ácsmunkát Oriold és Endstrasser, kolozsvári építőcég vállalta, az asztalos munkát pedig a Bak Lajos gyára.”

Az 1896-os év a kisebb-nagyobb üzletek lebonyolítása mellett a millenniumi

Országos Kiállításra való készülődés jelyében zajlott le. Magyarország megalapításának ezredik évfordulója alkalmából országsszerte számtalan ünnepi rendezvényt tartottak, amelynek legkiemelkedőbb és egyben leglátogatottabb rendezvénye az Ezredéves Országos Kiállítás volt. A Városligetben megrendezett kiállítást maga Ferenc József király nyitotta meg ünnepélyes keretek között május 2-án. Az október végéig nyitva tartó kiállítás mintegy 240 pavilonjában kimondottan hazai termékek és magyar vonatkozású szellemi alkotásokat mutattak be. A kolozsvári kiállítók közül természetesen B. Bak Lajos cége sem hiányzott. A „Faipar-butoripar-dekoratív ipar-teljes lakberendezések” csoportjában a Kolozsvári Református Teológia dísztermének bútorzatát állította ki, mely két fő részből állt: a hallgatóság padsoaraiból, illetve egy korlátsorral elválasztott emelt pódiumból, rajta az eklektikus, igen díszes kivitelezésű szószékből, valamint az előtte elhelyezett két hosszú asztalból és a körülötte levő székekből. A rendelkezésünkre álló adatok szerint ezek tervezése – Hevesi József emlékirataiban foglalt állításával ellentétben, miszerint ő volt a teljes bútorzat tervezője – Guilbrand Gregersen norvég származású budapesti építkezési vállalkozónak tulajdonítható.⁹ A kivitelezést azonban a magas ár miatt nem a Gregersen G. és Fiai Építő Vállalat nyerte el, hanem a kedvezőbb árajánlatot tévő B. Bak Lajos vállalata. A bútorzat kivitelezési műhelyrajzait nagy valószínűséggel aztán Hevesi József készíthette el az eredeti Gregerson-féle látványtervek alapján. A 19. század végén a szerzői jogok szabályozása nem volt annyira szigorú, így történhetett meg az, hogy a kivitelezési tervek elkészítése alapján Hevesi magát tekintette a bútorzat tervezőjének. Az említett bútorzaton kívül a millenniumi Országos Kiállításon a Bak-vállalat egy Hevesi által elképzelt és magyar népi stílusban megtervezett ebédlő berendezéssel is részt vett. A kalotaszegi Gergely István által kifaragott népi motívumokkal díszített bútorzat nagy sikernek örvendett, és már mindjárt a kiállítás megnyitásának másnapján Klotild főhercegnő le is foglaltatta a tátrafűredi nyaralója részére.

Hevesi József saját gyára

1896 novemberében B. Bak Lajos 13 évnyi özvegység után elveszte feleségül az 1892-ben elhunyt építész, Oriold József özvegyét, Szigeti Annát, akivel

Hevesi felesége nemigen tudott kijönni egy háztartásban. Emiatt Hevesiék kénytelenek voltak a Malom utcai házból egy Árpád (ma Traian) úti bérlakásba költözni. A megromlott családi viszony következtében Hevesi József 12 évi szolgálat az apósa cégéből is kilépett, és saját vállalatot alapított. Ebből a célból megvásárolta Csukai Sándor Gyár (ma M. Eminescu) utcai elárverezésre ítélt gyárát, amelyet a kornak megfelelően felújítva, 1897. október elsején hivatalosan meg is nyitott. A gyár művezetését Zudor Sándorra bízta, akit még annak idején ő maga hívott le Budapestről, és aki B. Bak Lajos gyárában is hasonló feladatot töltött be. Az 1897–1919-es időszakban a gyár terméklistáján szereplő bútorzati és asztalosipari termékek hasonlóak voltak azokhoz, amelyek az apósa gyárából kikerültek, s amelyeknek kivitelezésében már többéves tapasztalata volt. Egy 1899-ben megjelent hirdetésből kiderül, hogy „Hevesy József műbútor- és épületasztalos-munkák gyára” a következő munkálatok elvégzésére vállalkozik: „minden e szakba vágó munkáknak szolid elkészítésére, úgymint: templomok, iskolai berendezések, gyógyszerár-, kávéház-, szálloda- és lakberendezésekre, saját irodájában készült tervek szerint. Mindenféle kivitelű építőasztalos-munkákat ízlésesen, szilárd és csinos kivitelben. Parkettezéseket, asphaltba rakott gombamentes parkettet mérsékelt egységi árakkal.” Az ebben a periódusban készült munkák tekinthetők tehát kimondottan „Hevesi-termékeknek”. Az emlékirat, valamint egyéb források alapján Hevesi munkáinak sajnos csak egy kis részét sikerült eddig beazonosítani, teljes szakmai munkásságának feltérképezése további kiterjedt és könyűnyűnek egyáltalán nem nevezhető kutatómunkát igényel.

Emlékiratában Hevesi József a következő munkáiról tesz említést:

A szülészeti és nőgyógyászati klinika, a sebészeti klinika és az igazgatósági épület. A Ferenc József nevét viselő magyar királyi tudományegyetemi klinikák Mikó utcai épületei közül Hevesi József gyára három épületnek az épületasztalosai munkáit és valószínűleg a bútorzat kivitelezését is elvégezte. Ezek voltak Hevesi első jelentősebb, önálló munkái.

A Kereskedelmi és Iparkamara. A Kossuth Lajos utca és a Bocskai tér sarkán álló, 1910-re elkészült kétemeletes, különböző stíluselemeket (gótikus, mór és reneszánsz) egymásba ötvöző szecessziós épület második emeleti gyűlésterme, irodái, a hozzátartozó mellékhelyiségei, valamint

„önálló magyaros stílusú” bútorzatai Hevesi gyárából kerültek ki. Az ács- és az épületasztalos munkákat Asztalos István ácsmester, illetve Deák Ferenc asztalosmester végezte Hevesi József felügyelete mellett.

**A Marianum
épületasztalosai munkáit
és belső berendezéseinek
kivitelezését Hevesi József
magáénak vallja:
„én készítettem az építési
munkákat, és a belső
berendezést”.**

Az Augusteum és a Marianum. A Karolina Augusztia magyar királyné támogatásával 1830-ban alapított, később pedig Hirschler József plébános által 1906-ban újjáalapított iskola, a Bem/George Coşbuc utcai Augusteum számára Hevesi József gyártotta a bútorzatot, és az épületasztalos munkákat is az ő cége végezte. A Marianum épület épületasztalosai munkáit és belső berendezéseinek kivitelezését Hevesi József magáénak vallja: „én készítettem az építési munkákat, és a belső berendezést”. Valószínű ez csak részben igaz, ugyanis az iskolapadokat B. Bak Bálint Sándor öccsével közösen dr. Riegler Gusztáv orvos, egyetemi tanár szabadalma alapján készítették.¹⁰

A szilágyosomlyói bank épülete. Ezzel kapcsolatban Hevesi József emlékiratában a következőket olvashatjuk: „1914-ben nevezetesebb vállalatom volt a somlyói Osztrák–Magyar Bank palotájának asztalos munkája, mely teljesen a kolozsvári mintájára épült.” További részleteket azonban nem közöl.

A Majális utca 23. szám. A Groisz Béla szemorvos leszármazottainak tulajdonában álló épületbe 1919-ben a román katonai körzetparancsnok, Nicolae Petala tábornok költözött. Az ebédlő bútorzatának elkészítésére Hevesi József kapott megbízatást. A tábornok megrendelésére Hevesi a következő bútorokat gyártotta le: egy nagy kredenc és egy kisebb tálalószekrény, két tálalóasztal, egy 24 személyes ebédlőasztal, 24 bőrhzuzatos karosszék. A bútorokon kívül az ebédlő 130 cm magas, tompa (matt) fényezésű, tölgyfából készült falburkolatát is Hevesi cége készítette és szerelte fel. Az idők során az épület rendeltetése többször is megváltozott, a bútorok későbbi sorsa ismeretlen.

Az Iparos Egylet székháza az 1940-es években, a Főtér 24. szám alatt. Forrás: darabanth.com

A Szent Mihály-templom. Hevesi Józsefet a belvárosi Szent Mihály-plébániához nemcsak hitbéli (évekig volt egyháztanácsos, majd később a Státus igazgatótanácsának tagja), hanem üzleti kapcsolatok is fűzték. A Gyulafehérvári Egyházmegye Kolozsvári Gyűjtőlevéltárában található fotóalbumok tanúskodnak arról, hogy a Szent Mihály-templombelső bútorzatának egy részét ő gyártotta le a saját tervei alapján. Az egyházi levéltár 290/f szám alatti 13-as és 14-es dobozokban található két, sajnos hiányos Dunky fotóalbum szerint Hevesi a következő bútorokat készítette el: a sekrestyébe papi öltöztetőt és miseruhaszekrényt, kegyzerszekrényt és püspöki öltözőasztalt; a szentélybe pedig plébánosi stallumot, illetve a főoltár melletti asztalszekrényt.

Sem a bútorok, sem a fotók készítésének időpontjára nem találtam utalást, s csak következtetni lehet, hogy

valamikor a 20. század elején készülhettek. A tölgyfából neogótikus stílusban szépen kidolgozott bútordarabok jól illeszkednek az apósa, B. Bak Lajos által készített főoltár szintén neogótikus stílusához. A bútorok vasalásai sógorának, B. Bak Sándor műlakatosnak a munkái. Minden valószínűség szerint bár ezekről az említett albumban hiányoznak a fotók, a stílus és a kivitelezés alapján a püspöki stallum, a szentély tölgyfa falburkolata, illetve az asszisztenciastallum is Hevesi-munkáknak tekintendők.

A lourdes-i Mária-oltár Tihanyban. A lourdes-i Mária-oltárt 1900 körül készítette Hevesi József a tihanyi apátság templomnak. A ma is létező, a berendezési tárgyakhoz stílusban illeszkedő, neobarokk oltár a templom egyik büszkesége.¹¹

Hevesi József a Gyár/Fadrusz János utcai gyárát – sokrétű hivatali

elfoglaltsága miatt – 1919. október 1-jén bérbe adta sógorának, B. Bak Imrének (B. Bak Lajos fiának) évi 30 ezer koronáért, majd 1931-ben végleg törölte.

Hevesi József közéleti tevékenysége

Hevesi József már egész fiatalon, budapesti tartózkodása során bekapcsolódott az iparos társadalom közművelődési és közösségi életébe. Egyik szaktársával közösen megszervezte a Budapesti Asztalos Ifjúság Dalárdáját, hangversenyeket és bálakat rendezett. Kolozsvárra kerülését követően 1886 augusztusában a Kolozsvári Iparos Ifjúság Önképző és Temetkezési Egyletének égisze alatt egy nagy sikernek örvendő „segédmunka-kiállítást” szervezett. Ugyancsak 1886-ban, az október 18-án megtartott közgyűlésén lett a Kolozsvári Iparos Egylet választmányi tagja is, amelybe már korábban, nem sokkal kolozsvári letelepedése után, 1885. július 1-jén belépett. Ennek keretében, már az első adódó alkalommal felvetette az Ipartestület megalapításának gondolatát. Az Ipartestület megalakulása az Iparos Egylet akkori elnökének, Benigni Sámuelnek az ellenszegülése miatt igencsak elhúzódott, és csak több lépésben, a millenniumi ünnepek jegyében történhetett meg. A hivatalos alakuló gyűlést 1896. május 10-én tartották az Iparos Egylet főtéri székházában, amelynek során mivel Benigni Sámuel elutasította a felkínált elnöki széket (csak a díszelnöki tisztséget fogadta el), Reményik Károly építésztt választották meg elnöknek, Hevesi József pedig a számvizsgáló bizottság elnöke lett, amelyet az 1897-ben történt lemondásáig töltött be. 1898 végén tartották Kolozsváron a városi képviselői választásokat. Az ellenzék listáján, mint a Független párt képviselője Hevesi József is indult, és ami két évvel korábban még nem sikerült, most már igen: beválasztották a Városi Törvényhatósági Bizottságba.

A 1903-as esztendő az egész kolozsvári iparos társadalma számára igen gyászosan kezdődött. Február 3-án, délután 6 órakor váratlanul elhunyt Kolozsvár közéletének kiemelkedő alakja, Benigni Sámuel, a kolozsvári iparos társadalom vezéregyénisége. Helyébe, az Iparos Egylet megüresedett elnöki tisztségbe az 1903. április 14-én lezajlott közgyűlésen, apósa, B. Bak Lajos javaslatára Hevesi Józsefet választották. Első és egyik legfontosabb sikere az egylet élén a már 1876-tól vajúdo „elszegényedett öreg iparosok számára létesítendő

Az iparosok aggmenháza Kolozsváron. Kép: Dunky fivérek

menedékház” megvalósítása volt. A Reményik Károly által tervezett és a Rudolf út 22. szám alatt felépített emeletes aggmenházat 1905. március 19-én adták át ünnepélyes keretek között. Az eseményen az egylet tagjain kívül részt vett Kolozsvár város közönségének színe-java, Szvacsina Géza polgármesterrel az élen.

Apósának, B. Bak Lajos 1907. május 23-án bekövetkezett halálát követően Hevesi József, mint első póttag a vezetőségébe is bekerült, majd a következő tisztújító közgyűlésen az iparosztály elnökévé, azaz a kamara egyik alelnökének választották. Ezekben az években építették fel a Kereskedelmi és Iparkamara új székházát is. A Huber József budapesti építész által tervezett – gótikus, reneszánsz és mór stílusjegyeket ötvöző – Kossuth Lajos utcai szecessziós palota, amelynek belső bútorzatát Hevesi József gyára szállította, 1910-re készült el.

A saját gyárának irányítása, valamint az Ipartestület, az Iparos Egylet és a Kereskedelmi és Iparkamara vezető testületeiben való részvétellel megnőtt hivatali feladatainak ellátása mellett Hevesi József az évek során több, az ország különböző városaiban megtartott szakmai rendezvényen, tanulmányúton is részt vett. 1908 szeptemberén a Kolozsvári Ipartestület képviselőjében megjelent a Szabadkára összehívott Ipartestületi országos kongresszuson, ahol nagysikerű előadást is tartott az ipari oktatás témájában. A következő év őszén az a megtiszteltetés érte, hogy a Kolozsvári Kereskedelmi és Iparkamara képviselőjében, dr. Gámán József főtitkár társaságában részt vehetett

a fővárosi Kereskedelmi és Iparkamara által szervezett balkáni tanulmányi kiránduláson. A szakmai találkozók és ismerkedések túlmenően Hevesinek alkalma nyílt meglátogatni Bosznia-Hercegovina és Horvátország festői vidékeit és városait, sőt még a fiumei Danubius Hajó és Torpedó gyárba is bejutott. 1910 tavaszán feleségével együtt, egy tizennégy fős kolozsvári zarándokcsapat tagjaként ellátogatott Rómába, illetve a Vatikánba, ahol X. Piusz pápa elé járulhatott. Miután hazatért a római zarándoklatból Kolozsvárra, a Kereskedelmi és Iparkamarától jött értesítés várta, amely szerint kinevezték az Országos Ipartanácsba, így pedig a kereskedelmi tanácsos címet is megkapta. 1913. január 1-én egy újabb kinevezés szerint az Országos Közlekedési Tanácsba is beválasztották.

*...a behívók, rekrutálások
következtében fellépő
szakemberhiány,
és a háborús
bizonytalanságok
miatt az üzleti életben
fokozatosan
eluralkodott a pangás.*

Az első világháború kitörését követő években, Hevesi gyárában még úgy-ahogy ment a munka, de az elszaporodott behívók, rekrutálások következtében fellépő szakemberhiány, és természetesen a háborús

bizonytalanságok miatt az üzleti életben fokozatosan eluralkodott a pangás. A háború, valamint az 1916-os román betörés az Iparos Egylet és a Kereskedelmi és Iparkamara tevékenységére is rányomta a bélyeget. A tisztségviselők és a személyzet nagy részét behívták katonának, a hivatalos ügyek intézése majdnem teljes mértékben Hevesi Józsefre hárult. Mindemellett az 1915 és 1918-as évek közötti időszakban Hevesi József a magyar kormány által, a frontszolgálaton lévő iparosok családjainak kiutalt segélyek szétosztásának megszervezését és lebonyolítását is irányította. A Tisza-kormány által kiutalt hadisegélyek kiosztása mellett Hevesi József részt vett abban a bizottságban is, amelynek feladata a hadköteleesség alól felmentettek „felülvizsgálata” volt.

Az őszirózsás forradalom győzelmét követően 1918. november 16-án Hevesi József a Kereskedelmi és Iparkamara képviselőjében Budapestre utazott, ahol a parlament kupolacsarnokában tanúja lehetett a Magyar Népköztársaság „kiáltásának”. A Hevesi által Magyarország temetésének nevezett eseményről hazatérve újabb, a kolozsvári magyarság szempontjából oly végzetesnek számító eseménynek lehetett szemtanúja: „December 24-én, délelőtt 11 órakor vonult be a román hadsereg Kolozsvárra. Az Iparos Egylet erkélyéről néztük végig azt a bevonulást. A Kossuth Lajos utca felől robogott két lovas alak, fekete lovakon, ez volt az előőr. Azután következett a többi. Szembe velünk, a Főtéren volt egy század román helyőrségi katona, osztrák baka uniformisban. Mikor a román csapat eleje a főtérre ért, a díszszázad vezénylő kapitánya harsány hangon »Habb acht! Kompanir rechts schaut! Präsentirt«¹²-et vezényelt. De látszott rajtuk a meglepetés, mikor ellépdeltek előttük a száználmas kinézetű román csapatok. A lovasok sovány gebéken, rongyos szerszámmal, egyik lábán bocskor, másikon csizma, fejükön rongyos szalmakalap, vagy útközben felszedett osztrák–magyar sapka, stb. A gyalogság ugyanilyen ágrólszakadt, szedett-vedett népségből állott. Éppen előttünk, és alattunk állítottak fel három rossz gépfegyvert, odább, az Unió utca felé, három ágyút, melyek egyike sem volt lövő képes állapotban, hiányozván róluk a begyújtó szerkezet. Az egész csapat, ahogy megszámláltuk, mintegy 1600 főből állott, így vonultak végig az Unió utca, Monostori úton ki, a gazdasági tanintézetig, ahol a lovasságot és a gyalogságnak egy részét elszállásolták. Végignézve,

A tihanyi lourdes-i Mária-oltár. Forrás: blog-xFree.hu

ezt a valóban siralmasnak tetsző bevonulást, elgondoltuk, hát ez az a dicső román hadsereg? Ezekről ugyan nincs mit félnünk!”

A karácsonyi ünnepek alatt csend és nyugalom volt, de az ünnepek követően elkezdődött a hivatalok fokozatos átvétele, és az új adminisztráció berendezkedése. Az elkövetkező időszak a Kamara épületének a megtartásáért folyó küzdelemről szólt, az egyre jobban berendezkedő román hatóság ellenében, amely minden áron rá akarta tenni a kezét a Magyar utcai gyönyörű épületre. Hevesi Józsefnek – arra hivatkozva, hogy a Kamara mint önálló jogi személyiség nem kell alávesse magát a katonai rendelkezéseknek – sikerült egy jó ideig elutasítania a hatóságok

„bérbe vételi szándékát”. Végül is a folyamatos zaklatások, majd az erőszak alkalmazása következtében a Kamara kulcsait kénytelen volt átadni a román katonai hatóságoknak. Hasonló sorsra jutott az Iparos egyesület székháza is, amelynek nagyobbik részét a kolozsvári román hadbíróóság számára sajátították ki.

A háború befejezése után legelőször 1921-ben nyílt lehetősége kiutazni a csonkának mondott Magyarországra, de ekkor már útlevéllal. Ebben az évben rendezték meg a háború elvesztése és a katasztrofális békeszerződések okozta traumából még csak ébredező magyar fővárosban az Árumintavásárt¹³, amelyre a határon kívül rekedt erdélyiek közül is sokan kilátogattak.

Ennek mintájára aztán Kolozsváron is rendeztek hasonló kiállításokat elsősorban az erdélyi ipar termékeinek bemutatására.

Hevesi József miután 1926-ban megvált a Kereskedelmi és Iparkamara vezetőségében betöltött tisztségétől, az Iparos Egyesület elnökeként folytatta a szárnyaszegett kolozsvári magyar iparosság érdekében kifejtett tevékenységét. Szerencsére az egyesület annak idején (1859) egy magánkezdeményezés eredményeként, szakmai és kulturális intézményként alakult meg Iparos Olvasó Egyesület néven – Krémer Ferenc szabó céhmesternek köszönhetően – abból a célból, „hogy a helyi iparosoknak egy szórakoztató helyet létesítsen, hol az iparosok szakmájukba vágó dolgokról tárgyalhassanak és az akkor forgalomba levő csekély számú hírlapokból némi felvilágosítást méríthessenek az iparügyekről, divatról és más bel- és külföldi eseményekről”.¹⁴ Ebből kifolyólag az impériumváltást követő zavaros évek elmúltával az új román hatalmi szervek nem gördítettek különösebb akadályokat az Iparos Egyesület keretében zajló tevékenységek elé. Persze ez nem jelentette azt, hogy nem is követték figyelemmel az itt zajló eseményeket, éppen ellenkezőleg. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az, az 1932-ben történt incidens, amelynek szenvedő alanya pont maga Hevesi József volt. Az eseményről és annak következményeiről a Nagyváradon megjelenő *Erdélyi Lapok* 1933. június 31-i számában a *Hevesi József iparegyesületi díszelnök bűnpöre a magyar himnusz miatt* cím alatt a következő tudósításban számolt be: „A kolozsvári törvényeskedő pénteken délelőtt tárgyalta Hevesi József iparos-egyesületi díszelnök izgatás miatti pörét. A vád szerint Hevesi József 1932. évi Szilveszter estéjén az iparos egyesületben, ahol nagy számban gyűltek össze a tagok, beszédet mondott. Beszédében Károly király és a kormány éltetése után elénekelték a magyar himnuszt. Az asztal piros-fehér-zöld művirágokkal volt díszítve és Hevesi József beszéde végén ezt mondta, amikor Károly királyt éltette: »De vigyázzon a király, mert itt magyarok is vannak!« Hevesi József a vádnak ezt a pontját tagadja. A magyar himnuszt elénekelték, de az minden évben szokásos Szilveszter éjszakáján. Bota Gheorghe tanú szerint az asztalon semmiféle virágdísz sem volt, és arra sem emlékszik, hogy Hevesi József mondta volna a királyhoz intézett kijelentést. A tanúk kihallgatása után az ügyész bejelenti, hogy a Hevesi

B. Bak Lajos portréja (1896). Forrás: Ország-Világ (1896, 812. oldal)

Hevesi József portréja (1896). Forrás: Ország-Világ (1896, 812. oldal)

József ellen emelt vádat megváltoztatja és a Märzescu-törvény¹⁵ 8. és 11. paragrafusa alapján is vádat emel ellene. Dr. Bartha Ignác védőügyvéd a tárgyalás elhalasztását kéri, mert a perrendtartás így intézkedik a súlyosabb védelmes esetén.”

A per miatt s, hogy az Iparos Egyletet megóvjja az esetleges támadásoktól, Hevesi József 1933 elején lemondott az elnöki tisztségről Rázt Mihály építész javára, de mint megválasztott díszelnök továbbra is aktívan részt vett az egyesület életében.

Hevesi József vallásos környezetben és neveltetésben nőtt fel, ami egész életére kihatott. Kolozsvárra kerülését követően a Szent Mihály-plébánia hitbuzgó tagja, később egyházi tanácsos is volt, majd 1920 végétől kezdődően a katolikus Státus vezetőségi tagja lett.

Gazdag közéleti és egyházi tevékenysége mellett Hevesi József a politikától sem zárkózott el. Több választási cikluson keresztül tagja volt a város Törvényhatósági Bizottságának, valamint a szakmai szervezetekben kifejtett tevékenysége mellett több kolozsvári egyesületnek (Erdélyi Kárpát Egyesület, Szépítő Egylet) volt rendes vagy vezetőségi tagja. Politikai tevékenységét röviddel Kolozsvárra kerülése után a Függetlenségi és Negyvennyolcas Pártban kezdte el, majd a trianoni diktátum után alapító tagja volt az 1921. július 6-án, Kolozsváron megalakult Magyar Szövetségnek, majd ennek betiltása után a Ferencz József unitárius püspök által vezetett Magyar Nemzeti Pártnak. Részt vett a Nemzeti Párt és a Kós Károly vezette

Magyar Néppárt egyesüléséből kialakított Országos Magyar Párt nevet viselő új politikai alakulat országos alapító közgyűlésén (Kolozsvár, 1922. december 28.). Ezt megelőzően a párt kolozsvári tagozata jött létre 1922. november 26-án, amelynek elnöke Hevesi József lett. Tevékenysége az Országos Magyar Pártban nem volt hosszú életű. A kolozsvári tagozat 1924. szeptember 7-én megtartott választmányi közgyűlésén Várady Aurél alelnök bejelentette, hogy „Hevesi József elnök más irányú elfoglaltságai miatt e tiszteről lemondott”.¹⁶ A párt kolozsvári szervezetének vezetését a későbbiekben Reményik Károly vette át.

Zárszó helyett

Hevesi József bár ízig-vérig kolozsvárinak tartotta magát, szülőhelyéről, Tihanyról sosem feledkezett meg. Nyári szabadságait amikor csak tehetette, itt töltötte, majd mikor anyagi helyzete már megengedte, egy emeletes nyaralót is építtetett itt magának a Visszhang-domb szomszédságában, amelyet 1896. július 10-én, házasságának 10. évfordulóján szentelt fel Halbik Ciprián Gáspár tihanyi apát – az állami tulajdonba vett épület ma is létezik, óvoda működik benne. Hevesi József életének utolsó éveiről nem sokat tudunk. Még megérte és átélte a „kis magyar világot”, de a „felszabadító szovjet hadsereg” 1944. október 11-i kolozsvári bevonulását is. Életének 88. és özvegységének 13. évében, 1945. január 13-án hunyt el, a Szent Mihály-plébánia halotti anyakönyve

szerint a Fadrusz János utca 4. szám alatti otthonában vesegyulladás (nep-hritis) következtében. Temetését a házsongárdi temetőben tartották két nappal később, január 15-én. A temetési gyászszertartást dr. Baráth Béla plébános celebrálta. Sajnos, sírjának pontos helye ma már ismeretlen, s a neve is – sok korabeli jelentős kolozsvári személyiséghez hasonlóan – csak nagyon keveseknek cseng ismerősen.

Jegyzetek

- 1 *Iskola történet – Tihanyi bencés iskola.* www.tihanyibencesiskola.hu
- 2 *A pannonhalmi Szent Benedek-rend tagjai 1802–1940,* összeállította: Dr. Scherman Egyed, Pannonhalma, 1940.
- 3 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Levéltári jelzet: HU_MNL_OL_K27_18960701 1896.07.01.
- 4 Gaal György: *Egyetem a Farkas utcában,* Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság, Kolozsvár, 2001.
- 5 *Inspicium – ellenőrzés,* latinul.
- 6 Szapór – a francia sapeur szó korabeli katonai nyelvezetben használt változata, jelentése: utász, aknász, árkász.
- 7 A vállalatot alapító két Csepreghy testvér, Ferenc és János közül az első számos nagysikerű színművet írt, melyek közül *A piros bugyelláris* című darabot még ma is játsszák, János főleg közíróként, az Ipartársulat elnökeként, képviselőként és kereskedelmi tanácsosként vált ismertté.
- 8 Lásd bővebben: Nagy Béla: *B. Bak Lajos műbútorasztalos.* In: *Szabadság* 2018. március 19. és 23.
- 9 Varga Andrea: *Bakosi Bak Lajos műasztalos gyáros portréja Kolozsvári tevékenysége és működése a századfordulón.* XX. reál- és humántudományi Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia (ETDK) Kolozsvár, 2017. május 18–21.
- 10 Gál Zsófia: *Amit a Marianumról tudni érdemes.* erdelyikronika.net
- 11 *Tihanyi Bencés Apátság.* http://www.tihanyiapatsag.hu/Az_Apatsagrol/Apatsagi_templom.html
- 12 Habb acht! Kompanir rechts schaut! Prezentir! – Vigyázz! Század, jobbra nézz! Tisztelegj!, németül.
- 13 Az elsőként 1885-ben rendezett Országos Általános Kiállításokat 1921-től Budapesti Árumintavásár néven tartották meg.
- 14 Hevesi József: *Visszapillantás a Kolozsvári Iparos Egylet 50 éves múltjára.* Nyomtatott Gámán János örököse nyomdájában, 1910.
- 15 Valószínűleg a Gheorghe Gh. Märzescu igazságügyi miniszter nevével fémjelzett, a csendháborításra vonatkozó, 1924. december 18-i törvényről van szó (Legea pentru reprimarea unor infracțiuni contra liniștii publice din 18 decembrie 1924.).
- 16 *Ellenzék,* 1924. szeptember 11., XLV. évf., 204. szám.

Magyari Ildikó

Gedeon Zoltán festő- és grafikusművész 99 éves

Gedeon Zoltán kolozsvári festő- és grafikusművész, egyetemi tanár, a Barabás Miklós Céh tagja 99. születésnapja alkalmából június 26-án, Mosonmagyaróváron mikrokiállítás rendezett családjá és barátai körében.

Gedeon Zoltán 1922. június 29-én született a Hargita megyei Szentegyházán. Középiskolai tanulmányait a székeskeresztúri tanítóképzőben végezte 1943-ban, ezt követően 1945-ig katonai szolgálatot teljesített. 1945 januárjában orosz fogságba került, 1948. december 6-án szabadult. Hazatérését követően Lévai Ildikó pedagógussal kötött házasságot 1949-ben. 1950-ben a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola hallgatója lett: tanulmányait 1955-ben fejezte be a grafika-festészet-pedagógia szakon. 1958-ban a kolozsvári Tanárképző Egyetem adjunktusa lett. 1960 és 1970 között a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Rajzkatedráján volt előadótanár. 1970 és 1984 között a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán tanított magyar és román nyelven. Alkotói pályája során nagyon sok közös és egyéni kiállítása volt itthon és külföldön, közben pedig számos cikke, könyve, tanulmánya jelent meg. Felesége 91 évesen, 72 év házasság után hunyt el 2021. március 31-én, ezt követően Gedeon Zoltán mosonmagyaróvári rokonai körében lelt vigasztalódásra.

A családi körben megrendezett eseményen a művész pár korábbi grafikáját, olajfestményét és rézkarc munkáját állították ki. Gedeon Zoltán szeretettel üdvözölte családtagjait, barátait, majd kifejezte örömét, hogy „ebben a mikroformában, kedves kis helyiségben megtekinthető pár alkotása”, amelyek gondolatban visszaviszik őt és a nézőket Kolozsvárra, szülőföldjére és a természetbe.

Velastin Ildikó a család részéről köszöntötte az egybegyűlteket, szívhez szóló beszédében kitért arra, hogy

Zoltán bácsi a család büszkesége, aki nemcsak alkotásaival, hanem életpályájával is példát mutatott az utódoknak: „Elmondhatatlanul büszkék vagyunk arra, hogy családjunk egyik tagja nyomot hagy a társadalomban munkásságával a jövő generációjának.” Majd hozzátette, hogy Zoltán bácsi életútja igazi példaként állhat mindenki előtt, hiszen többször is hárszálon múlt az élete, de élni akarása és a Gondviselő akarata által mindig meg tudott menekülni. Zárógondolatként Velastin Ildikó felidézte Zoltán bácsi mottóját, amely minden élethelyzetben eszébe jut, és amelyből máig erőt tud meríteni: „Életre voltam ítéelve!”

Ezt követően Bíró Sára, a család barátja a művészről szólt pár szót: „Zoltán bácsi művész, a kor embere, aki mai napig érzékenyen és művészi igényességgel reagál az őt körülvevő világra. Munkái az energikus, kísérletező, kreatív és inventív művész képét tükrözik vissza.” A művész több munkáját is ismerve azt a következtetést vonta le, hogy azokat az állandó technikai kísérletezés jellemezte: „Egymást követő stíluskorszakai között van klasszikus, modern, realista, absztrakt, technikák szempontjából az egyik legváltozatosabb művész, akivel valaha találkoztam. Olaj, pasztell, akvarell-grafika, linóleummetszet, kollográfia, szitagrafika, celluloidmetszet, rézkarc, monotípiá – hogy csak párat említsünk, a teljesség igénye nélkül, azokból a technikákból, amelyekkel Zoltán bácsi művészetében találkozhatunk.”

Az ünnepség végén Gedeon Zoltán kifejtette vágyát, ami szerint a 100. születésnapját Kolozsváron nagyobb körben, több munkáját bemutató kiállítás keretében szeretné megünnepelni.

Családtagjai, barátai, közeli és távoli ismerősei mind jókívánságukat küldik a 99 éves Zoltán bácsinak!

Gedeon Zoltán

Sántha Imre Géza

Horváth Levente festészeti tárlatának megnyitójára

A sepsiszentgyörgyi Lábasház történelmi épülete immár közel húsz éve a helyi és az erdélyi kultúra szolgálatában áll, elsősorban a képzőművészeti megnyilvánulások terén. 2020-tól, a Székely Nemzeti Múzeum székhelyének átfogó felújítása miatt immáron ez a rangos kulturális intézmény rendez tárlatokat az épület kiállítótermeiben, és most első alkalommal ennek pincegalériájában. A kortárs erdélyi képzőművészek újabb munkásságát hívatott e kis galéria bemutatni, az alkotószakma elkötelezett képviselőinek kíván egy kiállítófelülete, manifesztációs közege lenni. A vizuális művészetek terén már évekkorábban bejáratott alagsori, boltíves termek most az említett múzeum fórumaként adnak helyet a kortárs erdélyi piktúra egyik folyamatosan alkotó művészeinek, a családjával a katalasztzei Zsobokra letelepült Horváth

Leventének. Ő a transzilván föld, az itt megpróbált sorsközösség, az itteni életérzés festővászonra való leképzésének, a folyton lüktető, régít és újat megismerni kívánó, mondhatni otthonos esztétikai struktúrák szemlélő-kutató művésze. A gyergyói medence mikróvilágából diákként a konzervatív karakterű csíkszeredai Nagy István Művészeti Líceum növendékeként került közelebb a vizualitás tartalomgazdag és nem csak ábrázoló szellemiségéhez. Később a budapesti Magyar Képzőművészeti Főiskola adott a művészet melletti elköteleződés, a látás-láttatás folyamati elmélyítéséhez biztos támpontokat számára. E képzés után a hazatérés vált céljává, illetve az, hogy az itthoni biztos talajon és szellemi légkörben alkotson, a korábban megélt erdélyi időtér-szellemiség elszánt horderején továbblépjen. A városi világ zajától távol

A kortárs erdélyi képzőművészek újabb munkáit hívatott e kis galéria bemutatni, az alkotószakma elkötelezett képviselőinek kíván kiállító felülete, közege lenni.

A tárlat részlete. A szerző felvétele

Horváth Levente festménye

eső, lassult életvitelű Zsobok adott és ad módozatokat az elvonuló, de ugyanakkor kibontakozni hivatott életforma javára. Festészete a hagyományos, a történelem súlya alatt érlelődött, önellátó életmód tárgyi hozadékának megragadásán és az istenadta táj sokszor parancsoló vagy magához terelő attitűdjének mezsgyéjén nyugszik. E múltba révedt szemlélődése nem ennek a felgyorsult, folyamatosan a magát korszerűsítő, a múlt javainak sokszor ellenszegülő jelenünkben való elsiratása, de még csak nem is figyelemfelkeltő cselekvése – hanem a tradicionális természetes folyamatként, a mindennapokba beszűrődő megélésének felvázolása, vászonra festése. A sokarcú életet adó táj és az ebben az ember által létrehozott, épített tájalelemek – ezen belül is a szuverén gazdálkodást feltételül szabó háztáji csűr – nyújtanak számára

kiindulópontot. A természetközeli generációk láncolatán, kötött életvitelt adó tér művészi közelítését célozza meg. Szellemi gazdagságból létrejövő szalmaillatú belső fények, a csűr tereinek, felületeinek át- vagy kiforgatása szokatlan, de mégis rendezett erővel bír képein. A színhasználata ugyancsak eltér a klasszikus, a szemünk által megszokott tárgyábrázolástól: a műviessé vált világunk műviesített, a természetesre a rohanás által ráerőltetett színekkel provokál, a bennünk rejlő életérzéseket feszegeti e különleges társítással, tükröt tartva a mindenkor jelennek, megvillantva a mindennapi rutinból való kisurranás lehetőségeit.

Horváth Levente kiállításának, műveinek van egy örökös belső elvonulásra, de a világ tapasztalt dolgaitól nem elforduló, serkentő hatása, mélyen átértett üzenete. Mindez – ahogy

*Horváth Levente
műveinek van egy
örökös belső
elvonulásra, de a világ
tapasztalt dolgaitól
nem elforduló,
mélyen átértett üzenete.*

a tárlat címe is utal rá – a természet és ember alkotta felületeken vibráló fényérzékenységet, a művészet és a megélt mindennapjaink iránti érzékenységet sugall. Attól felemelően művészi minden alkotása, hogy töretlen, folytonos továbbgondolásra indítanak, életünk teherbíró társaivá kívánnak válni.

Gaal György |

Mezőség és művészet

A

Mezőség eredetileg földrajzi fogalom. A Kárpát-medence közepén elterülő mintegy 6000 négyzetkilométeres, alig körülhatárolható, dombos-dombos területet nevezik így. Két folyó övezi: keletről és délről a Maros, északról a Szamos. De egyetlen nagyobb vízfolyás sem keresztezi. Nagyobb települések, városok csak a szélén vannak: nyugaton Kolozsvár és Torda, délkeleten Marosvásárhely, keleten Szászrégen, északon Beszterce és Dés. A terület egységnek két fő jellemzőjét tartották számon századokon át: kitűnők a szántóföldjei, ősztől tavasz végéig útjai szinte járhatatlanok. Ez utóbbihoz az is hozzájárult, hogy ott a kőritkaságszámba megy. Elkerülték a főbb országutak, de még a vasút is alig érinti. Egyes vidékeken halakban gazdag tórendszer alakult ki. Terjedelmes nádasok tették titokzatosná tájait. Erdői alig-alig voltak. A gyér lakosságú vidék jó része a 18. századra nagybirtokosok kezébe került, akik aztán itt-ott kastélyokat, udvarházakat emeltek, s főleg nyaranta onnan irányították a mezőgazdasági munkát. Ősszel vadászatokat rendeztek. Aztán behúzódtak valamelyik nagyvárosba átmulatni a telet. Fogalomszámba ment a Bánffy, Bethlen, Teleki, Kemény, Kornis, Ugron, Wass családok itteni kastélya, parkja, mintagazdasága. De az ő lelkükön szárad az is, hogy nem elégedtek meg a helybéli munkaerővel, egyre másra telepítették be a román családokat a birtokok megdolgozására, s ez vezetett a mai helyzethez: a magyarságot faluk sorában rendre asszimilálták. Magyar szempontból ma nagyon találó Makkai Sándornak egyik ide kötődő regénycíme: *Holttenger*.

Nem turisztikai fogalom ez a vidék. Erdélyben felkeresik Kalotaszeget, Torockó környékét, a Székelyföld tájegységeit, a szász városokat és templomerdőket, de mezőségi nézelődésről alig hallani. Pedig itt is van néhány néprajzilag érdekes, még mindig magyarságát őrző falu (Magyarszovát, Szék), néhány romjaiban is impozáns kastély, és sok régi templom, amelynek már elfogyóban a hívei. A mezőségi népművészet

kincseinek megmentéséért és tudatosításaért sokat tett Kallós Zoltán és alapítványa. Mára tudatosodott is, hogy az itt élő magyar szigeteket támogatni kell, a még menthető műemlékeket restaurálva hasznosítani kéne, a jövőnek megőrizni.

Mezőségi művészetről beszélni azonban egészen meglepő. Hol élhettek itt művészek, honnan származtak el tehetséges emberek, mi is maradt meg egykori alkotásaikból – ennek számbavétele szinte kilátástalannak tűnik. Murádin Jenő az a művészettörténész, akinek teljes rálátása van Erdély képzőművészeti életére. Csak ő vállalkozhatott arra a nem túl hálás feladatra, hogy számba vegye mindazokat a művészeket, műalkotásokat, amelyek valamilyen módon a Mezőséghez köthetők. Albummal társítva szép kis kötetbe gyűjtötte eredményeit.*

Először a régebbi múlt emlékeiről gyűjtött össze csokorra valót, főleg a templomokból. Néhány templom megőrzött a mészréteg alatt középkori falfestményeket biblikus jelenetekkel. Van egy festett kazettás mennyezetű templom is Tancson. Kincsekben leggazdagabb a szamosújvári két örmény templom. A székesegyházban a Rubensnak tulajdonított *Keresztlevétel* című festményt őrzik. A Salamon-templomot 1841–42-ben festette ki Gábrus Zakariás. Több mint tíz mezőségi templom büszkesége a Sipos Dávid-féle késő reneszánsz stílusú kőszószerű. Az elpusztult kastélyok és kincseik számbavételét a bonchidai Bánffy-kastéllyal lehet kezdeni, s folytatható a sor a választói Bánffy-, az árokalji Bethlen-, a pusztakamarási Kemény-, a cegei Wass-, a szentbenedeki Kornis-kastély kincseivel. Még szerencsés eset, ha maga az épület napjainkig fennmaradt.

Az úri műkedvelők és főúri gyűjtők világába vezet el egy újabb fejezet, vagyis a 19. és 20. századok fordulójára. A septéri kúriájában élt, de Kolozsvárt is házzal rendelkezőtől Sükösi Miklós (1818–1900), aki az úri életmód mellett is igen tehetséges festőművész

A gyér lakosságú vidék jó része a 18. századra nagybirtokosok kezébe került, akik itt-ott kastélyokat, udvarházakat emeltek, onnan irányították a mezei munkát.

Murádin Jenő MEZŐSÉGI MAGYAR PALETTE

TINTA

volt, számos portréja maradt fenn. 1859 táján vendégül látta Vastagh György festőművészt, együtt is dolgoztak. Különösebb esetnek számít gróf Teleki Géza (1881–1937) története. Az 1906-ban megörökölt alsózsuki kastélyban rendezte be otthonát. Maga is Budapesten a Mintarajziskolában tanult s festegetett. Különösen a fővárosi Művészház Egyesület nagylelkű támogatójaként kapta a „festők grófja” elismerő címet. Hozzájárult kolozsvári és nagyváradi kiállításai megszervezéséhez. Kastélyában vendégül látta Rippl-Rónai Józsefet, s ez megfestette a nagyra értékelt *Zsuki kastély* című képét. Vendége volt Medgyessy Ferenc szobrászművész is, aki egy monumentális kerti vázát faragott a grófnénak ajánlva. Aztán jött

az 1921-es román földreform, amely – egy szerencsétlen vállalkozással társulva – nyomorba döntötte a gróft. Ezután kezdett igazán festeni, 1930-ban egyéni kiállítását is megrendezték Kolozsvárt. Egy másik művészkedő arisztokrata Bánffy Ádám (1847–1887) báró volt. Az 1870-es évek végén átépíttette választói kastélyát. Ennek díszes ebédlőtermét a maga faragta bútorokkal, saját készítésű fajanszkályhával látta el. A domborműves kályha egyik példányát Ferenc József királynak ajánlotta fel, s az a gödöllői Grassalkovich-kastélyba került. A választói kastély kincsei a frontátvonuláskor elenyésztek, de ebédlőjének faragott bútorzata és kályhája csodával határos módon megmaradt, s most fölújításra vár. A mezőzáhi

Ugron-kastélyt ábránfalvi Ugron István (1862–1948) diplomata emeltette Pákei Lajos tervei szerint 1908 és 1912 között. Ide gyűjtötte családi portrégalériája mellé a régi festményeket, ötvösmunkákat, fegyvereket. Persze kolozsvári házában is halmozta a kincseket. Amott a helybéliek, emitt az új világ potentátjai hordtak szét mindent. Ugron a szegényházban halt meg.

A Mezőség peremvidékén fekvő Désen alakult ki először valamelyes művészi élet az 1910-es években. Az itteni Állami Főgimnáziumban Budapesten képzett rajztanárok oktattak. Közülük az 1915-ben ide kinevezett Szopos Sándor (1881–1954) 1916-tól rajzkurzusokat szervezett, tehetséges tanítványaival külön is foglalkozott. Majd 1920-ban a város műkedvelő román polgármestere támogatásával „szabad festőiskolát” létesített, sőt a sétatér korcsolyapavilonjában külön műtermet is kapott. Legtehetségesebb tanítványa Dési Huber István lett. Miután az iskolát bezárták, 1934-ben Szopos Sándor Kolozsvárra költözött, ahol a Piarista Főgimnázium tanára lett.

A Mezőség peremvidékén fekvő Désen alakult ki először valamelyes művészi élet az 1910-es években. Az itteni Állami Főgimnáziumban Budapesten képzett rajztanárok oktattak.

A mezőszéki táj fanyar festőisége címet viselő fejezet a két világháború közt a tájhoz kötődő nagy és kis festőművészek számbavételét tartalmazza. Az első nagy tehetség, az olasz-szerb származású Tasso Marchini (1907–1936) tüdőbaját próbálta gyógyítani ezen a tájon, s közben több képen meg is örökítette azt. Incze János (1909–1999) 1935-ben költözött Dése, s egy életre eljegyezte magát a várossal és a tájjal, olyannyira, hogy idővel a város nevét családnevéhez csatolta. A kisváros csetlő-botló embereit is groteszk képekben örökítette meg. Mohi Sándor (1902–2001) alig két évvel később Szatmárról érkezett Dése, s itt a gimnáziumban tanított, s közben a sétatéri műteremben oktathatott is. Számos tájképe született itt. 1949-ben a kolozsvári Képzőművészeti Főiskola tanárává nevezték ki, de csak 1955-ben vált meg

dési lakhelyétől. Kovács Zoltán (1913–1999), a kolozsvári Főiskola megszervezője és első rektora budapesti felkészülés után kapott tanítói kinevezést a Dés melletti Kodorvölgybe. Az itt festett képekből rendezte első, 1943-as kolozsvári kiállítását, s ez hozta meg számára az elismerést. A világháborús frontátvonulás után vándorolt be Kolozsvárra, hogy végleg oda telepedjék. Simon Béla (1910–1980) a Déshez közeli Kaplonyban gazdálkodott és festett az 1930-as években. A világháborús menekülés után Magyarországon maradt, ott vált országos hírűvé. Munkássága, képei révén kötődik a tájhoz még az Auschwitzba deportált Lázár Éva, a felesége révén itt nyaraló Tóth István, a női festőiskolát alapító Csoma Ilona, a Székelyföldről származó Orbay Zsuzsa, sőt még a mezőségi témájú metszetekkel illusztráló Kós Károly is.

Egy rövid fejezet az 1940-es évek művészeti életébe nyújt betekintést, amikor Incze János vonzásában kialakult a dési társaskör. Az írók, képzőművészek, muzsikuskok itt gyűltek össze és beszélgettek, zenét hallgattak. Mindnyájan Kolozsvár felé tájékozódtak. Nagy esemény az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1942 októberi dési vándorgyűlése, amikor a mezőségi művészek alkotásaiból tárlatot szerveztek. 1945 őszén még Marosvásárhelyen is rendeztek egy csoportos kiállítást, de aztán a dési művészeti élet szétrobbant, s ebben nagy szerepe volt annak, hogy Incze Jánost az új rendszer ellenségének kiáltották ki.

Két olyan jeles művész következik, akik ugyan a Mezőségről indult, de már Budapesten szerzett elismertséget. Az egyikük Dési Huber István (1895–1944), a Szopos-féle dési festőiskola tanítványa, aki egy 1926-ban Désen rendezett kiállításon mutatkozott be, de aztán Budapesten élt és alkotott. A désiek figyelemmel követték pályáját, s ő is néha hazalátogatott. Barcsay Jenő (1900–1988) a mezőségi Katona faluban született, 2009-ben a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság emléktáblával jelölte meg a szülőházát. Őt iskoláztatása elsodorta Kolozsvárra, majd Nagyenyedre. Az akadémiai tanulmányokat már Budapesten folytatta. Gyerekkori tájélményei idős koráig fel-felbukkan- tak. Rokonsága továbbra is a mezőségi tájon élt, s 1940 után gyakran meglátogatta őket. 1980-ban még a Korunk Galériában is kiállított.

A második világháborút követő kommunista rendszerben a művészetet felülről akarták irányítani. Ilyen kezdeményezés volt a „kultúrát vidékre” jelszóval, négy helyiségben, Kackón

megnyitott tárlat. A legjobb kolozsvári művészek önkéntes felajánlásából állott össze a nivós gyűjtemény, de látogatói alig akadtak. 1971-ben a dési főtéri templom támfala körüli öt egymásba nyíló helyiségben rendeztek be kiállítóteret, itt is több mezőségi témájú tárlatra került sor. Ekkoriban felfigyeltek a néprajzi jellegzetességek művészi megörökítésére. Makár Alajos például az 1970-es évektől a széki színekavalkádót festette meg. Wagner Péter építész és festőművész 1990 után tervszerűen járta be a Mezőség falvait, s minden műemléket, népi építészeti, néprajzi tárgyat megörökített. Az ő kezdeményezésére és illusztrációival született meg a *Művelődés* folyóirat gondozta ötszáz oldalas *Mezőség* című gyűjteményes tanulmánykötet 2010-ben. Ez az az időszak, amikor egyre többen figyeltek fel a Mezőség pusztuló tárgyi és szellemi kincseire.

Az utolsó fejezet a kultúrtörténet nyomába szegődik. Mi maradt meg az állami, közösségi támogatással létrehozott műalkotásokból. Szomorú a leltár. Az 1876-ban kialakított Szolnok-Doboka vármegye székvárosa Dés volt. Itt díszes városházát és megyeházát emeltek. Ezekben az államférfiak megfestett portréi mellett a helyi tisztségviselők arcképei is helyet kaptak. A megyeházán látható volt Pállya Celesztinnek *A cserhalmi ütközet 1070-ben* című tekintélyes méretű festménye. Ezek az alkotások mind elpusztultak. A cserhalmi ütközet emlékére utóbb 1995-ben állították fel Cegőtelke határában Kolozsi Tibor nagyméretű emlékművét. Volt Dés főterén egy millenniumi turulmadaras emlékoszlop is. 1919-ben a madarat leverték, majd az oszlopot is eltakarították. Csodával határos módon a ferences templom kapuzatán megmaradt a Roth Miksa tervezte mozaikkép, mely Szent Ferencet ábrázolja háttérben Assisi városával. Újabb keletű művészi emlékalakítások szintén találhatók Désen és a Mezőségen. A legismertebb a deportált zsidók emlékét megörökítő, a zsinagóga elé felállított, Izsák Márton alkotta szoborcsoport. Teke községben a közelben elhunyt Barcsay Ákos fejedelm emlékére 1907-ben feliratos kőoszlopot emeltek. Ezt aztán a hatalomváltozáskor ledöntötték, eltüntették. De még az az emlékmű sem maradt fenn, amelyet a román parasztlak állítottak a jobbagyfelszabadítás emlékére épp a református templom elé. Újabb, máig álló emlékmű az 1437-es bábolnai parasztfelkelésre emlékeztet Alparét határában, ezt Kós András készítette. Szamosújvár sétatérét 1967-ben Szervátiusz

Tibor vörösrézből alkotott, három lányt ábrázoló táncoló nimfák kútjával díszítették. A 2000-es évek elején a fémtolvajok talapzatokról lefűrészelve lopták el őket. Újabb alkotás még a megye 1940-es évekbeli főispánjának, gróf Bethlen Bélának a mellszobra (1994) Bethlenben a református parókia udvarán.

A szerző megállapítja, hogy a Mezőség feltérképezése, fölfedezése csak igen megkésve történt, főleg a rossz útviszonyok miatt. Kutatták már a flóráját és faunáját, földgáztartalékait, építészeti műemlékeit, régészeti kincseit, tárgyi és szellemi néprajzát, nyelvjárásait. Művészetének bemutatására ez a kötet vállalkozik első ízben.

A kötet szerves részét képezik a szövegközi fényképek, valamint az albuma gyűjtött reprodukciók. Sikó Miklós, Szopos Sándor, Incze János, Tasso Marchini, Mohy Sándor, Kovács Zoltán, Simon Béla, Dési Huber István, Barcsay Jenő, Wagner Péter és Makár Alajos színes képeiben gyönyörködhetünk. Szerencsés ötlet volt a könyv kötetstáblájának belső oldalát és előzéklapját Wagner Péter 2010-es Mezőség-térképével betölteni. Ez minden mezőségi értékről és látnivalóról tájékoztat.

A kommunista rendszerben a művészetet felülről akarták irányítani. Ilyen kezdeményezés volt a négy helyiségben, Kackón megnyitott tárlat.

E sorok írójának székely eredetű családjá több mint egy századon át a Mezőségen élt és volt birtokos. Néhány sírt, egy templomi emléktáblát, egy címeres udvarházat s valamennyi földet hagytak maguk után. És sok fényképet a társas életről, a vadászatokról, a boldog békeidőkről. Festmény is lett volna, majdnem egy tucat, néhányuk éppen a rokon Barabás Miklóstól. De 1944-ben rátaláltak a titkosan befalazott képekre, kilőtték szemüket, elszabdalták ruhájukat, eltűzelték rámajukat. A menekülésből hazatérők csak romokat találtak. Majd másfél évtizedig a kényszerlak hely vált osztályrészükké. Ezek fényében jólesik arról olvasni, hogy művészet is termett ezen a földön, s legalább megörökítve látni azt, ami már elpusztult.

***Murádin Jenő: Mezőségi magyar paletta. Tinta Könyvkiadó, Árkos, 2020. 79 p.**

Barabás László

Új könyv Sütő András falujáról

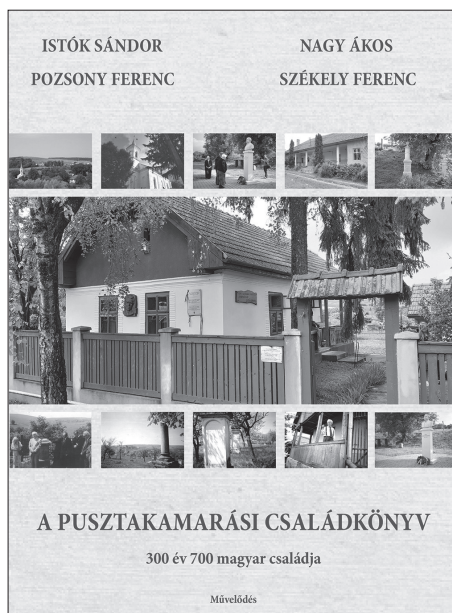
Sütő András szülőfaluja a mezőségi Pusztakamarás. Ezt bizonyára minden erdélyi és nem erdélyi magyar tudja, tudhatja, aki találkozott az író műveivel és megérintette azok szellemisége. Az *Anyám könnyű álmot ígér* című dokumentumregényére gondolok most konkrétan, amely jó fél évszázaddal ezelőtt, 1970-ben jelent meg először. Annak idején nem szokásos kiadói eseménynek számított, hiszen a Kriterion Könyvkiadó ezzel indította magyar könyveinek sorozatát. Szemléletváltó, sőt sorsfordító könyve ez nemcsak Sütő Andrásnak, hanem a romániai és az összmagyarságnak is, nagy hatással volt értelmiségi nemzedékek egész sorára. Lírával, humorral, játékkal átszótt valóságfelmérés, és makacs tények, drámai helyzetek érdes és vigasztalóan könnyes írói foglalata. Azt is mondhatnám egyszerűen: pusztakamarási családi krónika léthelyzetünkről, közelmúltunkról. A könnyű álmom vágyában és ígérétemben azóta Pusztakamarás jelképesen egy kicsit mindannyiunk időtlen szülőfalujává magasodott.

Hogyne csodálkoznék, és egyben örvendenék hát, hogy fél évszázad múltán újból a pusztakamarási családok történetét dokumentáló kötet* lehet az asztalunkon. A kolozsvári Művelődés Műhelyében készült, igényes kivitelezésű könyv címlapján azt olvasom: *A pusztakamarási családkönyv*, alatta pedig: 300 év 700 magyar családja. A címlapon négy nevet is látok, nyilván nem találom köztük a 2006-ban elhunyt Sütő Andrásét, de rajta van a szülőháza és a tornácán az író fényképe is, felismerhetően. Névsor szerint a nevek: Istók Sándor, Nagy Ákos, Pozsony Ferenc, Székely Ferenc. Az utóbbi három szerző sokunk számára ismerős lehet: Pozsony Ferenc akadémikus rangú néprajztudósunk, Nagy Ákos fiatalabb nemzedékbeli jeles néprajzkutatónk, Székely Ferenc ismert, Vadasdon élő

helytörténészünk, néprajzosunk, számos interjúkötet szerzője és Pusztakamarás szülöttjeként, az író rokonaként Sütő András-kutató is egyben. Istók Sándor neve első látásra ismeretlennek tűnik, aztán derengeni kezd, hogy Sütő idézett szociográfiájában találkozhattunk a nevével. Egy kis lapozgatással meg is találjuk. Amikor a pusztakamarási magyarság történetéről, fogyásáról ír, Sütő „Istók Sándor uram töredékes népmozgalmi dolgozatából” nyújt ízelítőt, a további lapokon pedig édesanyjával mondatja el, hogy Istók Sándor pusztakamarási tiszteletes úr, azaz református lelkész volt, és az ő anyakönyvi krónikájából sorolja saját családjának történetét, születési és halálozási adatait.

Nos, talán nem tévedek, ha azt mondom, hogy ez a kiinduló pontja ennek a mostani kötetnek: Istók Sándor neve joggal szerepel a szerzők között. Székely Ferenc részletesen szól életéről, szolgálatáról az előszóban. Istók Sándor a székelyföldi Bögözben született 1882-ben. Egyetlen szolgálati helye Pusztakamarás, ahol 1906-tól haláláig, 1939-ig hirdette az ígét, sírja ott van a kamarási temetőben. Ő is osztozott a kamarásiak sorsában, fiatalon, 57 éves korában hunyt el, és öt gyermeke közül csak ketten érték meg a felnőttkort. „Pénás” lelkipásztorként két évtizednyi munkával, hangyaszorgalommal felkutatta és összeállította a pusztakamarási magyar családok történetét, házasságkötési idejük sorrendjébe állítva 1762-től 1926-ig, összesen 474-et. Ez a címe: *CSALÁDKÖNYV 1762*.

Ez a családkönyv került aztán az 1950-es években Sütő András kezébe, innen a dokumentumregényébe átvett adatsorok, élettények. Ekképpen *Az anyám könnyű álmot ígér* egyik írott forrásának tekinthető, és ez már irodalomtörténeti és alkotásmódszertani adalék is. Mint ahogy az is legalább

A pusztakamarási református templom. Molnár Dénes fametszete, 1997

annyira beszédes tény, hogy a 80. élet-éve felé járó Sütő Andrásnak gondja volt arra, Istók Sándor családkönyve ne csak megőrződjön és kutatható legyen, hanem folytatódjék az időben. Ezt a feladatot a közelében levő „pennás emberre”, Székely Ferencre bízta. Elődjéhez hasonló hangyaszorgalommal, nagy kitartással néhány év alatt feltérképezte és számítógépre vitte, egyházi nyilvántartás alapján az 1926 utáni 80 év pusztakamarási magyar családjait, összesen 226-ot. Így kerekedett ki az alcímbe 300 év 700 magyar családjá, Pusztakamarás családi térképe.

„A kötet a pusztakamarási magyarok számbeli bemutatása, a családok eredetének felkutatása, a felmenő rokonsági vezérfonalak kiépítése és a leszármazottak helyben maradási, illetve kirajzási szándékának rögzítése céljából készült”. Ez bizony egyedülálló teljesítmény és példa a látóhatárunkon, akkor is, ha *ADATTÁR* címmel szerepel a könyvben.

De nem kevésbé értékes az sem, hogy ez a pusztakamarási családkönyv vagy „etnodemográfiai térkép” jól olvasható, értelmezhető, összefüggéseiben elemezhető. Ebben Nagy Ákos és Pozsony

Ferenc a kalauzunk. Nagy Ákos a fenti dokumentumok alapján a családszerkezeti változásokat vizsgálja, azokat a folyamatokat, amelyek révén a hajdani életerős református magyar közösség fokozatosan átalakult, elgyengült, a sokgyermekes családot felváltotta a kevesebb gyermekű vagy gyermektelen, gyakori lett az elvándorlás és az etnikai felekezeti vegyes házasság, ami itt egyenlő az asszimilációval. Ezeket a folyamatokat a kiterjedt Járai család konkrét példáján is bizonyítja. Pozsony Ferenc összefoglaló tanulmánya a pusztakamarási történeti, etnodemográfiai adatokat, folyamatokat és tendenciákat napjainkig nyomon követve általános mezőségi, sőt erdélyi szórványvilági összefüggésekbe helyezi. Anélkül, hogy erről bővebben szólnék, elmondhatom, nem mítoszteremtő, nem szívderítő, de annál valóságosabb a végkövetkeztetése. Csak töredékét idézem: „A maroknyi pusztakamarási református gyülekezet már csak a templomban találkozik magyar szövegekkel, prédikációval, énekekkel... az anyanyelv egyre inkább visszaszorult az intim szférába, az Istennel folytatott szakrális kommunikációba.”

„A maroknyi
pusztakamarási
református gyülekezet
már csak a templomban
találkozik magyar
szövegekkel.”

Ez tehát a helyzet a könnyű álm ígérete után fél évszázaddal Sütő András mezőségi falujában. A könyv megfogalmazott szándékát, hogy a „legreálisabb képet mutassa mind az olvasónak, mind a későbbi magyarságtudósoknak”, sikerült elérnie. Illesse késői elismerés Istók Sándor székelyből mezőségivé lett pennás tiszteletes urat és kézfogás a mai szellemi örököseit, a három társszerzőt, a könyv lektorát, dr. Keszeg Vilmost és a Művelődés Műhelye kiadót.

Nem könnyű álm végigolvasni, akár a végétől az elejéig, nem is szabad egy szuszra, de megéri. Eszméletlő, felrázó könyv, mint annak idején az *Anyám könnyű álmot ígér*.

***Istók Sándor – Nagy Ákos – Pozsony Ferenc – Székely Ferenc: A pusztakamarási családkönyv 300 év 700 magyar családjá. Készült a Művelődés Műhelyében, Kolozsvár, 2020.**

Hadnagy Hunor, Kovács Hanna,
Orbán Janka, Orbán Tibor

Csillagfaragók – a farkaslaki Jakab házaspár

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma a 2016/2017-es tanévben indította a *Hétköznapi hőseink – írjunk történelmet!* elnevezésű kezdeményezését. Ennek lényege, hogy iskolások saját szülőfalujukból mutassanak be olyan embereket, akik bár nem kerültek reflektorfénybe, szélesebb körben az érdeklődés középpontjába, de munkájuk révén sokat tettek a helyi közösségeikért, és rendkívüli képességeikről, kiemelkedő tulajdonságaikról, átlagon felüli jellemvonásukról tettek tanúbizonyságot.

A projekt erdélyi lebonyolítója az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, ezen belül a Közép-Erdélyi Magyar Művelődési Intézet, résztvevői romániai magyar iskolás csapatok. Új, *Hétköznapi hőseink* című sorozatában a *Művelődés* szerkesztősége a kezdeményezés során eddig született, helytörténeti adalékokat is tartalmazó dolgozatok szerkesztett, esetenként tömörített változatát teszi közzé.

*A szülőhely
a forrás, a kiinduló-
és a meghatározó
pont. Ez mindkét
hősünknel Székelyföld,
Udvarhelyszék,
pontosabban
a Nyikómente.*

Elindultunk hősököt keresni és mi is kérdeztük: Ki a hős? Tamási Áron (1897–1966) szavaiban is megtaláltuk a választ: „...Mindenki az, aki a maga helyén becsülettel áll, dolgozik és hisz a jóban...” Mindannyian tudjuk, hogy falunk nagy szülötte Tamási Áron, a székely íróóriás, de azt is tudjuk, hogy még más emberek is tettek, tesznek közösségünkért. Azt az ajánlatot kaptuk, hogy ismerjük meg jobban a Jakab házaspár, Rozália és Zsigmond munkásságát, életét. Nem sokat tudtunk róluk. Emlékeink között él egy kép, amikor a helyi gyermekkórus tagjaiként, székelyruhában énekeltünk Rózsika néni temetésén. Akkor nem tudtuk, hogy miért is volt ilyen fontos személy, mert nem szokványos, hogy temetésen gyermekek énekeljenek.

Gyökereink, kultúránk számunka is meghatározók. Ezért tartottuk fontosnak Jakab Zsigmond és Rozália munkájának a megismerését. Elindultunk megismerni, felfedezni őket.

A szülőhely a forrás, a kiinduló- és a meghatározó pont. Ez mindkét hősünknel Székelyföld, Udvarhelyszék, pontosabban a Nyikómente. „Két székely faluhoz különösképpen kötődöm, az egyik szülőfalum, Rugonfalva, a másik lakóhelyem, Farkaslaka. Ismerem mindkét falunak a múltját és a jelenét. Írtam Rugonfalva településtörténetéről, Farkaslaka népeletéről,

néphagyományairól. Ismerem a még itt-ott fellelhető vagy hallható mondait, legendáit...” – vallotta egyik könyvében Jakab Rozália. Egy kicsit járjuk körül ezt a két székely falut!

Farkaslaka

Tamási Áron ezt írta Farkaslakáról, szülőfalujáról: „Ma megnőve fekszik a völgyben, kinyújtózva olyan hosszúra, hogy két kilométernél hosszabb is valamivel. A közepén csendesesen folydogál a Nyikó, melyet ember és földrajz Szőkének nevez, s amely maga sem tudja, hogy nagy patak-e vagy kicsi folyó, mert ha sírnak fölötte az erdős hegyek s két oldalán a menedékes földek, akkor nagyra dagadva zúgni is tud, és pusztítani árvizesen; de úgy megtikkad néha, hosszú szárazság idején, hogy keresztfát lehetne a medrébe állítani.”

Farkaslaka Székelyudvarhelytől néhány kilométerre fekszik. A település neve románul Lupeni, ami néha ma is megtéveszti az ideutazókat, akár csak Tamási Áron temetésekor a romániai vasutasokat, akik az író koporsóját Budapestről hazaszállító kocsit a Zsil-völgyi Lupeni-be, azaz Lupénybe irányították, olyan 350 kilométerre, délnyugatabbra Farkaslakától...

Jakab Zsigmond és Jakab Rozália 1954-ben. Jakab Ágnes tulajdona

Farkaslaka a Fehér Nyikó-patak felső folyásának községközpontja, a községet kilenc település alkotja. Első írásos említése az 1566-os adóösszeírásban maradt fenn. A szájhagyomány szerint a település farkasokról kapta a nevét, mert egykori lakói, a Gordon-hegy aljában élő péterfalviak, a Nyikómenti vízmalmokhoz jártak gabonát őröltetni, és a farkasok megtámadták lovaikat. Emiatt a Nyikó mellé költöztek. Így a farkas lakta névből eredhet a Farkaslaka

név. Ismertsége, híressége, szorosan összefügg a falu nagy szülöttje, Tamási Áron író nevével. A nagy székely író szülőháza ma emlékmúzeum, a Nagy utcán végighaladva egy zsákutcában található, itt az író személyes tárgyait, kéziratait, leveleit tekinthetik meg az érdeklődők. A szülőházon kívül még sok látnivaló akad a faluban és környékén: Tamási Áron sírja, az író síremléke, Szervátiusz Jenő és fia, Tibor alkotása, a római katolikus templom, az író

húga, Ágnes néni háza, a Kultúrcsűr, a Trianon-emlékmű, a Jézus szíve kilátó, a Mária szobor stb. Régen a falu nagy része szénégetéssel foglalkozott, de manapság csupán pár családot foglalkoztat ez a munka. Jelenleg a falu gazdasága legfőképpen a turizmusra épül, de kürtőskalácssütő vállalkozói is járják a világot. „...Itt megállna a vándor, mert furcsa érzések támadnák meg. A szíve megmozdulna, s valami otthonos, meleg érzés kelne a tagjaiban. S ahogy beljebb és beljebb menne a faluba, furcsa módon s egyre jobban úgy találná, hogy kezdi otthon érezni magát. S minél jobban körülnézne, annál inkább nőne benne a gondolat, hogy ő nem vándorol tovább, hanem ebben a faluban letelepszik” – írta Tamási Áron.

Rugonfalva

Rugonfalva a Fehér-Nyikómente falvai közül a legalsó falu. A patak az első falun, Farkaslakán áthaladva e nyolcadik kis székely falunál ömlik a Nagy-Küküllőbe. A kis falu vízdús, de árvízmentes területen helyezkedik el. Szelíd dombok, keletről és délről erdős hegyek veszik körül, de azok sem nőttek nagyra, legmagasabb a 717 méteres Kopac-tető. Ősidők óta lakott település, a református parókia területén 1–2. századi temetkezést tártak fel. Református temploma Székelyföld legérdekesebb műemlékeinek egyike, Hargita megye egyik legrégebbi kultikus épülete, amelyen a romanika és a gótikus stílus elemeinek sokasága figyelhető meg. A középkori falu nyomai helyenként megfigyelhetők a mai település házai között. A falu első neve némelek szerint Rugendorf volt, ebből változtatott a magyarosabb Rugonfalva névre. Más feltevés szerint a helység egy Rugon nevű barátról kapta a nevét, akit a székelek hoztak magukkal Valkó megyéből.

Jakab Rozália (1928–2017)

„Az esti fátyolon keresztül csak derengve látszik a torony, de ahogy a száját sötétben is megkapja az ember, olyan pontosan tudom én is, hogy mi hol van ott a derengésben. Valósággal nyűgbe ver valami különös érzés, amelyhez hasonlót soha semmi nem ébresztett bennem, csak a föld, hol ringott a bölcsöm” – fogalmazott Tamási Áron Farkaslakára hazatérve. Rózsi néni is így gondolt szülőfalujára, Rugonfalvára, és egyik dokumentumfilmben ezt idézi, jelezve, hogy mennyire meghatározó az ő életében is a születés helye.

A Jakob család, Ágival és Antival 1957–58-ban. Jakob Ágnes tulajdona

Leánykori nevén Mészáros Rozália 1928. július 14-én született Rugonfalván. Ebben a faluban töltötte gyermekkorát és serdülő éveit. Székelyudvarhelyen végezte a tanítóképzőt, majd tanított Décsfalván, Derzsben, Nagyalambfalván, Korondon, ahol megismerkedett későbbi férjével, Jakob Zsigmonddal. Farkaslakára költöztek, így Rózsika néni élete nagyobb részében Farkaslakán élt. Itt tanított, itt vett részt a farkaslaki népművelésben, a gyűjtő- és alkotómunkában élete végéig, és például szőtt képeivel több kiállításon vett részt. A nyikómenti népi kultúra kiváló ismerője és a népi tudás őrzője, terjesztője volt. Csatlakozott a Bandi Dezső által elindított népművészeti mozgalomhoz, népművészeti kört szervezett az iskolában, a farkaslaki asszonyoknak szövést is tanított. Jakob Rozália szövésai, szedettesei, rakottasai kisé a Bandi Dezső-féle iskola hatását is mutatták, de ő nem is tagadta, hogy nagyon sokat tanult a mestertől. Bandi szavai meghatározóak voltak számára: „...igyekezzetek a nevelés révén olyan szellemi szükségleteket teremteni, hogy munkátok maradandó legyen (...) a nagy többség számára olyan módszereket és terveket adni, hogy azokat lemásolhassák, illetve »elkészíthessék« (...) aki nem a saját részére készíti, ne is foglalkozzék vele...”

Jakab Rozália nemcsak tanítónő és népművész, hanem néprajzi gyűjtő is volt. Derűs mosolyú, halk szavú tanítónéniként ismerék, aki irigylésre méltó

tudás birtokosa volt. Ismerte és hosszú időn át gyűjtötte, majd tíz saját könyvében tette közzé azt a népi tudást, amely századokon keresztül meghatározta Farkaslaka és az egész Nyikómente népének mindennapi életét. Elkészítette szülőfaluja monográfiáját is, de legtöbb kiadványa, tanulmánya Farkasakával kapcsolatos. Írt állattartásról, szénégetésről, gyűjtött ételrecepteket, énekeket, meséket, mondákat, gyermekjátékokat, hogy ne tűnjön a semmibe az elődök elmúló világa. Tamási Áron nagy példaképe volt Rózsika néninek: „Bizonyos, hogy fáklya volt ő előttünk, aki hordozta a székelyek örökségét: a helytállást és a virrasztást.” Személyesen is ismerte a nagy író, férjével együtt többször is találkozott vele.

Férjével a munka mellett a művészettel is foglalkoztak: míg Rózsika néni szőnyegeket szőtt, Zsiga bácsi faragott. „Zsiga bácsi a művész, én nem vagyok az. A szőnyegeg tervezésénél ő segít a rajzokat elkészíteni” – vallotta. Nagyon sokat tanult férjétől és a falusi emberektől is. Esténként elmentek a szomszédokhoz, az öregekhez, és kérdezték, faggatták őket a régi emberek, a régi falu életéről. Hangrögzítőjük nem volt, tehát kézzel jegyezték le a meséket, a hagyományokat, a népdalokat. Rózsika néni még a tanítványaival is gyűjtetett, akkoriban csak kedvtelésből, nem gondolva arra, hogy később milyen örömmel használja fel ezeket az adalékokat kiadványaiban.

Eolvasta Tamási összes könyvét, kivéve egyet, amit nem talált meg. Szokásuk volt, hogy egymásnak olvastak, hangosan, felváltva, hogy a másik eközben végezhesse a munkáját, a faragást vagy a szövést.

Idősebb korában Rózsika néni már inkább csak írással foglalkozott; több könyve jelent meg Farkaslakáról, illetve a Nyikó menti falvak mindennapi szokásairól. Első könyve *Nálunk a harangszó elszáll a határig (Népelet és néphagyomány Farkaslakán)* címmel 1998-ban jelent meg Kolozsváron, és még kétszer adták ki, 2001-ben és 2009-ben. Ebben a kiadványában Tamási Áron szülőfaluját mutatja be, szokásaival, összegyűjtött kultúrkincseivel. A falut, amelyet oly sokan ismernek az író novelláiból, színpadi játékaiból, regényeiből, de amelynek történetileg, társadalmilag, néprajzilag hiteles arca megrajzolását az író is oly fontosnak ítélte, hogy végrendeletében külön is meghagyta megíratásának kötelességét. A végrendelet teljesítésének szándékából pályázat született, s erre a pályázatra készült el Rózsika néni idézett munkája, mintegy szabálytalan falurajz, egy fiatalon Farkaslakára került, s egész életét a faluval egybefonó tanítónő tanúsítványa arról, amit ebben a helységben hiteles és jellemző népi értékként látott, összegyűjtött és megörökített. *Sokszor úgy szeretnék enni, magam sem tudom, hogy mit* című könyve Csíkszeredában jelent meg 2002-ben. Ebben a Hargita Megyei Kulturális Központ által meghirdetett néprajzi pályázaton nyertes dolgozatát közli. Székelyudvarhelyen, 2004-ben *Rugonfalva az idő múlásában* címmel megjelent könyve szülőfaluja monográfiája. Népdalgyűjtése 2006-ban jelent meg *Haj, sirass édesanyám, míg előtted állok. Népdalos könyv Jakob Zsigmond rajzaival* címmel.

**Férjével a munka
mellett a művészettel is
foglalkoztak: míg Rózsika
néni szőnyegeket szőtt,
Zsiga bácsi faragott.**

Visszanéztem *alkonyatkor* című, Székelyudvarhelyen 2007-ben megjelent kiadványában arra a szinte nyolc évtizedre néz vissza, amely életéből eltelt. Annak az időnek a hangulatát idézi fel, amely a mai fiatalok számára már történelem. Meleg szeretettel idézi a szülőfalut, Rugonfalvát értékeit,

Jakab Zsigmond és Jakab Rozália Kolozsváron, 1964-ben. Jakab Ágnes tulajdona

amelyek nemcsak a környezeti szépségekben nyilvánulnak meg, hanem abban a bensőséges, meleg hangulatban is, amely az emberek egymás közötti, rokonsági, ismerősi, jószomszédi kapcsolatra, az egymás iránti érdeklődésre jellemző, és amely minden időben összetartó erőt jelentett. Az írás nagyobbik része inkább családi vonatkozású. Ebben a kiadványban kiemeli annak fontosságát, hogy a második világháború után a társadalmilag, gazdaságilag átváltozott falu sok gondjában milyen nagy szerepe volt a helyi

értelmiségieknek. Az ebben a munkában való részvételt, amelynek szemtanúi és aktív résztvevői voltak férjével együtt, néhány jellemző példával mutatja be. Jakab Rozália további könyvei: *Rózsika néni székely szakácskönyve* (Székelyudvarhely, 2008); *A pórul járt pásztorlegényke. Nyikó menti népmesék* (Székelyudvarhely, 2008); *Ízek, finomságok a székely kemencében* (Székelyudvarhely, 2009). Életrajzi vonatkozású a *Napfényben és borulatban eltöltött időm* című könyve, amely szintén Székelyudvarhelyen jelent meg 2010-ben.

Rózsika néni néprajzi tanulmányokat gyűjtött kötetbe *Napsugárban – csillagfényben címmel*. Erről a kiadványáról vallja: „Azokról a farkaslaki pásztoremberekről emlékezem, akik a Gordon-hegy alatti dombokon állottak napsütésben, csillagfényben, gyönyörködtek a kiviruló tavaszi határban, vagy a levélhullató őszenben, de szemüket rajta tartották a legelésző juhokon, heverésző kutyákon. Ott állottak az esőben, szélben, viharban is, éjjel keresték az elkódorgott juhot; ha kellett, megküzdöttek a farkasokkal s néha a medvével is. Fejték a juhokat akkor is, ha azok lucskosak voltak, sároztatták a lábukra feszülő fehérharisnyát, pásztor-tűz mellett szárították, és csúcsonra húzott süveggel állották a záporokat. A közülük kiemelkedett tanult emberek éppen így állottak a dombokon, szemüket rajta tartva kis népükön.” Egy másik munkája *Életformák és azok változása a Nyikó völgyében* címmel 2011-ben jelent meg Székelyudvarhelyen.

„Ott állottak az esőben,
szélben, viharban
is, éjjel keresték
az elkódorgott juhot;
ha kellett, megküzdöttek
a farkasokkal s néha
a medvével is.”

Jakab Rozália Tamási Áron szülőházának emlékházzá alakításában is részt vett. Egyik könyvében összegyűjtötte a farkaslaki emlékeztetéseket, amelyeket *Tamási Áron a csillaggá énekelt szülőfaluban* címmel jelent meg Székelyudvarhelyen, 2012-ben, utolsó köteteként.

Tanulmányait az *Örökségünk* című népismereti folyóiratban tette közzé, többek közt a rugonfalvi és a farkaslaki határrészekhez fűződő mondákat. 2015-ben Fábíán Kornélia és Hadnagy Árpád portréfilmet készítettek róla, és a Székely Szeretetszolgálat Alapítvány is rögzített vele interjút a *Tamási Áron emlékezete* munkacímű dokumentumfilm forgatása során.

2003-ban a Romániai Magyar Népművészek Szövetsége kézműves munkáiért életműdíjjal tüntette ki. Helyismereti, néprajzi munkásságáért, közléseiért 2006-ban az Udvarhelyszék kultúrájáért életműdíjjal jutalmazták.

Az Isten hosszú és tartalmas élettel áldotta meg, 89 éves korában, 2017.

Jakab Zsigmond rajzolás közben, 1973-ban. Jakob Ágnes tulajdona

június 24-én szenderült jobblétre, és helyezték örök nyugalomra a farkaslaki temetőbe. Ezen a temetésen voltunk jelen, most már tudjuk, hogy miért.

Jakab Zsigmond (1920–1995)

Jakab Zsigmond 1920-ban született Farkaslakán. Iskoláit a szülőfaluban és Székelyudvarhelyen végezte. 1940 tavaszán érettségizett. A Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Szövetségénél jelentkezett, állatorvosira iratkozott. Próbaidőre vették fel Budapesten, akkoriban nem kellett felvételezni. A feltétel az volt, hogy a beiratkozó egyszerű, falusi emberek gyermeke legyen, és ígérje meg, hogy tanulmányai végeztével visszatér legalább szülőföldje környékére, szolgálja, és a művelődésben segíti a falusi népet. Egyetemi éve alatt a nagy hírű Győrffy István népi kollégium tagja lehetett, ahol sok, később ismertté vált ember barátságával büszkélkedhetett. Sokukkal élete végéig tartotta a kapcsolatot, a barátságot. Négy évet sikerült elvégeznie a főiskolán, viszont 1944-ben, amikor a bombázások sokasodtak, a kollégiumot feloszlatták, ő pedig testileg-lelkileg betegen, kénytelen volt hazajönni Farkaslakára. Akkor már súlyos szívbetegeggel küszködött, amit a kilátástalan körülmények és a gyógyszerhiány még súlyosbított. „Szüleinek akkor még megvolt Nagyegerben a havasi levegője, kis tanyai háza, ott gyógyulgattott évekig egyszerű pásztoremberek

társaságában, a természet dédelgető csendjében” – írja kéziratos emlékezésében lánya, Jakob Ágnes.

Zsiga bácsi tanulmányait a román állam csak annyiban ismerte el, hogy állategészségügyi középkeréként dolgozhatott nyugdíjazásáig, ám a falusiak mindvégig „doktor úr”-ként tisztelték és tartották számon. Körzetéhez tartozott a környék több mint 16 faluja. Korondra is átjárt állatokat gyógyítani, ott ismerkedett meg 1954-ben Mészáros Rozália tanítónővel, akit még abban az évben feleségül is vett, és Farkaslakán telepedtek le. 1955-ben született első gyermekük, Ágnes, aztán 1957-ben jött Antal, majd 1959-ben Rozália.

Sokáig együtt éltek a Zsiga bácsi szüleivel, majd amikor felépült az új állategészségügyi rendelő, oda költözött a család. Később újra a régi családi ház lett az otthonuk. A munka és a család mellett mindig maradt ideje az alkotásra is. Minden kis időt kihasználta arra, hogy rajzoljon vagy faragjon. Az állatorvosi teendőik mellett mindig nyitott volt a népi hagyományok, a szokások, a művészet iránt. Egyszerű rajzokkal kezdte, amelyeket egyre kifinomultabb és magasabb színvonalra emelt. Erről így vall kéziratos emlékezésében: „Nyolcadikos gimnazista koromban fedeztem fel, hogy jobban tudok rajzolni, mint a többi gyermek. Aztán szünet nélkül rajzoltam. A gyűlések alatt, minden szabadidőmben. Magammal vittem a »velemjáró« füzetet. A sok rajzolás biztossá tette a kezemet annyira,

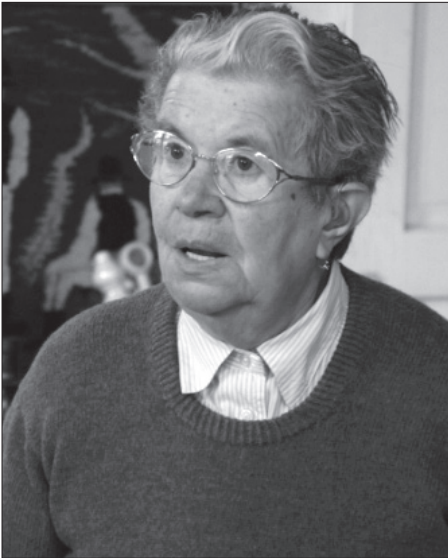
hogy '45-ben, amikor betegségem miatt havasi levegőre kellett mennem, nagy hasznát vettem tudásomnak a faragásban. A juhok mellett, a levegőn kezdtem el faragni. Érdekel a fa- és linóleum-metszet is, az olajfestmény, az akvarell, a tusrajz, a csontfaragás. Műveltem is mindeniket. A fánál azért kötöttem ki, mert szép és kötődik a falusi emberhez.”

Jakab „doktor úr” nem csupán fába, de csontba is olyan kiváló faragásokat varázsolt, hogy azokon is ámulni lehet. Ugyanis ezek rajzolata főleg a valamikori lőporszaruk mintázatára emlékeztetnek, azonban a kivitelezés nem karcolt, hanem faragott. A faragványok tiszta forrásból merített népművészeti alkotások. „...nem számít az anyag, a széplélek akármin megmutatja magát. (...) A faragás számomra mindig egy boldog állapot volt. Most, öreg koromban megvignaszta az, hogy fiatalon mennyi mindent csináltam” – vallotta emlékezésében Jakob Zsigmond.

**Minden szavadban,
minden gondolatodban,
cselekedetedben
az legyen az irányadó,
hogy az egyszerű népnek
használsz-e véle.**

Zsiga bácsi felől Fodor Márta tanító néninél érdeklődtünk, aki elmondta nekünk, hogy rokonok voltak, első unokatestvérek. Arra emlékszik, hogy a Kalandán volt egy házuk, sokat jártak oda. Márta tanítónő igazi művésznek tartotta unokafivérét, elmondása szerint Zsigmond nagy tisztelője volt Tamási Áronnak, és igazi barátság kötötte őket össze. A két jó barát többször is kijárt a tanító néni édesapja tanyájára, hiszen jó kapcsolatot ápoltak. Azon a helyen, Vízlapos tanyán, Jakob Zsigmond készített egy rajtot Tamásiról, amely még most is megtalálható Márta tanító néni otthonában. A portré alá Tamási Áron ezt írta: „Mintha jóbarátok között a jövőbe szeretne látni. Gyulaföld, 1955. IX. 13. Tamási Áron”. Tulajdonképpen Gyulaföld határnév nincs is Farkaslakán, ezt a nevet az író találta ki, mivel a tanító néni édesapját Jakob Gyulának hívták, aki a tanya gazdája volt.

Zsiga bácsi 1940 óta vezette a „Velemjáró füzetek”-et. Sokan emlegették, hogy mindig írt, jegyzetelt. Ezek a füzetek amolyan mindent felölelő naplófélék. Volt bennük sok rajz, különféle dolgozatok, megfigyelések, néphagyomány,

Jakab Rozália (1928–2017)

levélvázlat, sőt maga fabrikálta vers is. Ezekről ezt jegyezte fel emlékezésében: „Azt szerettem volna leírni, milyen érdekes dolgok vannak még a falu tudatában, szokásaiban, az erkölcs és az élet minden szakaszához fűződő felfogásaiban. A székely falvakban régóta kialakult szigorú szabályok irányították az életet. Ezek a szabályok megállták helyüket évszázadokon át. (...) Az emberek cselekedeteit a tudatuk határozza meg. Minden szavadban, minden gondolatodban, cselekedetedben az legyen az irányadó, hogy az egyszerű népek használsz-e véle. Ha ezt tartod szem előtt, sohasem csapod be sem a népedet, sem magadat.” Egy alkalommal meg is jegyezte Czine Mihály irodalomtörténész, egyetemi tanár, aki több alkalommal is meglátogatta a Jakab házaspárt, hogy: „Te Zsiga, te csupán csak ezeknek élsz, pedig nálunk Pesten minden valamirevaló állatorvos meggazdagszik, s vagyona gyarapítására törekszik.”

Jakab Zsigmond 1995. május 22-án hunyt el Farkaslakán.

A múzeumház

Felfedező munkánk során betértünk a Jakab házaspár egykori házába, ahol ma az unokája és annak családja él, és mi is megcsodáltuk alkotásaikat. Mint ha egy múzeumba tértünk volna be. Valóban annak mondható a Jakab porta többszobás háza, ahol kiállított népművészeti tárgyak sokaságában gyönyörködhattünk. Gyönyörű faragványokat és festményeket láthattunk a ház különböző pontjain.

Írók, költők, festőművészek, Győrffy-kollégisták és sok más híres és egyszerű

ember járt ebben a házban. Megfordult e szobákban Darvas József, Banner Zoltán, Vinczeffy Imre, a gödöllői Agrártudományi Egyetem professzora. Banner Zoltán egy gyönyörű házi kiadású *Csillagfaragók* könyvvel ajándékozta meg a családot. Ebben a népművészekről írt terjedelmes könyvében külön fejezetet szentel a Jakab házaspárnak. S a könyvbe írt dedikáció is igen szellemes, Rózsiganak becézi a két népművészt, azaz Rózsának és Zsiganak, akik oly együtt nőttek fel e szintre, mint „egyazon rózsafának két ága”. „A Jakab-féle szőnyegekben és szedettesekben éppenséggel nem az ösztönös, primitív, véletlenszerűségében mágikussá sejtelmeskedő életesség felé lazulnak a minták körvonalai, s a helyi szokások, mozgások, motívumok témájára tervezett variánsokban nem borul, hanem még szigorúbban érvényesül a részarányosság; ez a díszítőművészeti tudatosság Jakab Zsigmond vázlatfüzetéből szűrődik át Jakab Zsigmondné szövőszékére, s a szakmai és művészi emlékezet együttthatásából, a szakmai és művészi gyakorlat áttűnéseiből olyan árnyalt, mégis dekoratív jellemzés, annyi mesebelien pontos állatfigura, s annyira fegyelmezett színkultúra származik, ami megint csak külön tartományná avatja a farkaslaki műhely ténykedését” – írja Banner Zoltán a *Csillagfaragók – Farkaslaki műhely – Jakab Zsigmond és Jakab Rozália művészete* című kiadványában.

A légfék és a nagy szemű szőlő

A Jakab házaspár 1970-ben utazott először Magyarországra. Amikor magyar földre léptek, a „Vigyázz, légfék!” volt az első magyar nyelvű felirat, amelyet egy teherautó hátulján pillantottak meg, és amelynek láttán Rózsika néni szemét rögtön elfutotta a könny. Amikor Zsiga bácsi a magyarországi barátja által termelt nagy szemű szőlőt ette, így szólt: „Ekkora szőlőszembe egy székely háromszor is beléharap”.

Szervátiuszék Farkaslakán

1970 és 1972 között készült el Farkaslakán a Szervátiusz Jenő és Tibor szobrászművészek által kőből faragott emlékmű, amelyet Sütő András „tonnás hegyibeszéd”-nek nevezett. A két művész alkotómunkáját is nagyban segítette a Jakab házaspár. Jó ideig a szállásukat biztosították a Pap utcai házukban, érdeklődve

kövezték a munkát, és együtt örültek az elkészült emlékműnek. Az alkotást Tamási Áron születésének 75. évfordulóján, 1972 szeptemberében avatták fel. Ekkor, a Jakab házaspár kezdeményezésére alakult meg a Tamási Áron Művelődési Egylet, amely célul tűzte ki „az anyanyelvi kultúra ápolását, az emlékhelyek gondozását, a falu haladó hagyományainak felkarolását, a művelődési tevékenység fejlesztését”. Az egylet tiszteletbeli elnöke tisztségére Sütő András írórt kérték fel, Jakab Zsigmondot pedig elnökké választották. Az egyesületet 1990-ben jogilag is bejegyeztették, 2010-ben újrászervezték, és ma is működik, megőrizve az elindító alapcélakat.

A hagyaték

Rózsika néni szőnyegei és Zsiga bácsi faragásai a közönség elé is kikerültek. Először Székelyudvarhelyen, majd Csíkszeredában volt közös kiállításuk, majd 1993-ban Banner Zoltántól kaptak meghívást magyarországi kiállításra. Ehhez a kiállításához az anyagot szintén Banner Zoltán gyűjtötte össze, főként az elajándékozott munkákból. Az itthonról kivitt csont- és fafaragásokból is Rózsika néni tizenkét szőnyegéből 1993. március 12-én nyílt kiállítás Békéscsabán. Az anyag egy részét bemutatták Tégláson és a debreceni Református Kollégiumban is. Később újból Békéscsabán, a Munkácsy Mihály Néprajzi Múzeumban voltak láthatók az alkotások, a megnyitón a Magyar Művelődés Intézet alelnöke, Péterffy László a Jakab házaspár jelenlétében méltatta a munkákat.

„Leginkább a fiataljainkért aggódom a szellemi és erkölcsi élet zűrzavarában. Pedig a sok tennivalót nekik kell elvégezniük, amikor ez a zavaros víz letisztul.”

„Leginkább a fiataljainkért aggódom a szellemi és erkölcsi élet zűrzavarában. Pedig azt a sok tennivalót, ami népünk előtt áll, nekik kell elvégezniük akkor, amikor ez a zavaros víz letisztul. Talán így is lesz, hiszen ez a nép mindig a talpára esett akkor is, amikor a fejére ejtették” – fogalmazott könyvei egyikében Jakab Rozália.

A „hőskereső” munka megkezdése előtt fogalmunk sem volt arról, hogy

Jakab Zsigmond faragványa. Hadnagy Jolán felvétele

Jakab Rozália szöttese. Hadnagy Jolán felvétele

élt falunkban két ilyen csodálatos ember, aki ennyi mindent tett közösségünkért. Sok helyre ellátogattunk, rengeteg könyvet böngésztünk, és a Jakob házaspárhoz közel álló sok emberrel beszélgettünk. Ahogyan egyre inkább megismertük Őket, egyre biztosabbak voltunk, hogy tényleg hősök, hétköznapi hősök voltak, akik megérdemlik, hogy többen és többit tudjanak róluk itt, Farkaslakán és a nagyvilágban is. Jakob Zsigmond és felesége, Rozália élete példaértékű volt, és mi erre szeretnénk felhívni a mások figyelmét is.

Boldogok vagyunk, hogy mi kaphattuk ezt a feladatot, nagy öröm volt együtt dolgozni! Végül, de nem utolsósorban, újra Tamási Áront idézzük: „Ha azonban mindenkinek az a sorsa, hogy az életben valamit szolgáljon, és valakinek engedelmeskedjék: akkor talán mégis emberibb a szellem igája alatt élni, mint más kötelékben. Igaz, hogy nehezebb is. Kevesen bírják hosszú ideig, s halálukig csak az igazak. De azután már könnyű az ilyeneknek.”

Nekik már könnyű!

Pakot István a „hőskutató” csapatnak mesél. Hadnagy Jolán felvétele

Felhasznált irodalom:

Banner Zoltán: *Csillagfaragók – Farkaslaki műhely – Jakob Zsigmond és Jakob Rozália művészete*. Pro Agricultura Hungariae Alapítvány, 1994.

Jakab Zsigmondné Mészáros Rozália: *Tamási Áron a csillaggá énekelt szülőfaluban*. Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 2012.

Jakab Zsigmondné Mészáros Rozália: *Napsugárban – csillagfényben*. Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 2011.

Jakab Zsigmondné Mészáros Rozália: *Visszanéztem alkonyatkor*. Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont, Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 2007.

Jakab Zsigmondné Mészáros Rozália: *„Nálunk a harangszó elszáll a határig”. Népelet és néphagyomány Farkaslakán*. Tamási Áron Alapítvány, Kolozsvár, 2001. Jakob Csaba, Márton László Attila, Mihály János: *Farkaslaka múltja és jelene*. Tamási Áron Alapítvány, Kolozsvár, 2000.

<https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/TAMASI/>

http://epa.oszk.hu/01200/01214/00014/pdf/EPA01214_orksegunk_2010-2_016-018.pdf

<http://www.tetra.ro/ta/c74/aranka/hagyomany.htm>

<http://szaracen.blogspot.com/2011/03/farkaslaka.html>

https://www.szekelyfoldiinfo.ro/Menu/rugonfalva-prezentacio_kepekben-turisztikai_attrakciok-szallas-helyek-terkep-a_kornyek_turisztikai_latvanyossagai-szallasai-rugonfalva.html

<https://hu.wikipedia.org/wiki/Rugonfalva>

<https://eszm.ro/2017/06/25/elhunyt-jakab-rozalia/>

<http://epa.oszk.hu/01200/01214/00007/pdf/030-031.pdf>

Adatközlők:

Jakab Ágnes – a Jakob házaspár lánya, Sepsiszentgyörgy

Bíró Rozália – a Jakob házaspár lánya, Csehétfalva

Jakab Ilona – egykori szomszéd, Farkaslaka

P. Buzogány Árpád – a Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont munkatársa, író, Székelyudvarhely

Fábián Kornélia – riporter, Székelyudvarhely

Fodor Márta – tanítónő, Farkaslaka

Pakot István – nyugdíjas, Farkaslaka

(Az írás készültekor, 2020-ban a szerzők a farkaslaki Tamási Áron Általános Iskola 7. osztályos tanulói voltak. Ősztől a Tamási Áron Gimnáziumban és a Bányai János Szakközépiskolában tanulnak tovább Székelyudvarhelyen. Projektvezető és szakmai irányító: Hadnagy Jolán)

Véget ért a Csíkszeredai Régizene Fesztivál

Sajtóközlemény

Élményekkel, nagyszerű találkozásokkal és lelki, szellemi feltöltődéssel zártuk zenei utazásunkat az idei Csíkszeredai Régizene Fesztiválon! Vasárnap, július 18-án véget ért a kilenc napot felölelő, ám mégis századokon és országokon átívelő utazás, amelyre hazai és külföldi meghívottak vitték magukkal a lelkes közönséget. Rendkívüli boldogság számunkra, hogy színvonalas, jó hangulatú volt az idei fesztivál, és örömmel leljük a fellépők, a közönség visszajelzéseiben. A neves fellépők és közreműködők jelenléte meghatározó a fesztivál életében, emellett az esemény sikerességét, mint minden évben, a közösség lelki és erkölcsi támogató erejével, kitüntető és értő figyelmével mérhetjük.

Köszönjük a feledhetetlen zenei élményt a fellépő együtteseknek: Renaissance (RS), Kájoni Consort (RO), Miquèu Montanaro (FR) és Musica Historica (MO), Erdal Şalikoğlu (TR), Jiří Havrlant (CZ), Fonte di Gioia (RO), XVIII-21, Le Baroque Nomade (FR, RO), Madrigal – Marin Constantin Nemzeti Kamarakórus (RO), Caius Hera (RO), Carmina Renascentia (RO), Codex (RO), Ars pro Toto (RO) és Barokk Fesztiválzenekar (RO).

A Csíkszeredai Régizene Fesztivál az esztendő kiemelkedő eseménye a régizene művelői és meghatározó személyiségei számára. Az év találkozása ez, közös próbákkal, fellépésekkel, egymásra figyélssel. Itt találkoznak és eszmecserélnek, tanulnak egymástól helyi és nemzetközi művészek, jó barátok, régi ismerősök és régizene-rajongók. Jólesően nyugtáztuk ez évben, hogy a fesztivál régi közönsége mellett milyen sok fiatalt meghódított a historikus előadásmód. A megújulás nagyban köszönhető a Nyári Egyetem működésének, amelynek 2008 óta közel ezer résztvevője volt. Éltünk az online közvetítés lehetőségével is, így a Madrigál kórus és a Zene-híd nemzetközi konferencia élő közvetítése révén több emberhez eljutottunk.

Velünk tartott a jó idő, így négy ragyogó estén tudtunk örvendeni a szabadtéri koncerteknek a csíkszeredai Mikó-vár hangulatos udvarán.

Idén hat országból, 178 művész előadásában és közreműködésében, kilenc napon át hat helyszínen, tizenöt koncertet hallhatott a közönség. A Zene-híd nemzetközi konferencián két szakmai előadáson és két könyvbemutatót vehettek részt az érdeklődők, és nem maradt el a reneszánsz gyermeknap sem, amely zenével, tánccal, harcászati bemutatóval és kézműveskedéssel szintén időutazásra hívta a kicsiket és nagyokat.

A Régizenei Nyári Egyetem hallgatói motivált és szorgalmas diákok voltak, akik napi többórás kurzust követően is gyakoroltak. A mesterkurzusok július 11. és 16. között öt napon keresztül a Márton Áron Főgimnázium osztálytermeiben és a Millenniumi templomban zajlottak. A mesterkurzusokon a régizenei repertoár széles skáláján belül korábbi évekhez hasonlóan nagy hangsúlyt fektettünk a helyi vonatkozású zenei örökség népszerűsítésére, külön kurzus foglalkozott a magyar vonatkozású világi énekekkel. Számokban összegezve: hat mesterkurzus, hat oktató, öt közreműködő kísérelő és fordító, 48 résztvevő, amelyből öt passzív hallgató. A hallgatók mesterkurzusokon szerzett tudását két galahangversenyen követhette a közönség.

A koncerteken részt vevők nagy száma és visszajelzései alapján tudjuk, hogy a hallgatóság tisztában van azzal, mekkora érték, hogy szimbolikus összegért cserében olyan kulturális és zenei élményben lehet részükhöz itthon, amely a világon bárhol megállná a helyét. Ebben kiemelt szerepe van Hargita Megye Tanácsának és Csíkszereda Polgármesteri Hivatalának, továbbá minden partnerünk támogatásának, amely azt bizonyítja: a döntéshozók világosan látják, hogy egy térség lakóinak jóléte a kulturális kínálat színvonalától is függ.

A fesztivál négy évtizedes múltja alatt nagyon sokat kapott a közönségtől. Mi, szervezők azt gondoljuk, hogy ez a támogatás a közösség felé úgy fordítható vissza, ha támogatjuk a fiatal zenei tehetségeket. Így Régizenei Ösztöndíj Alapot létesítettünk a koncert- és mecénásjegyek eladásából származó bevételekből. Az ebből befolyó összeget régizenei pályára készülő középiskolás, egyetemista és pályakezdő fiatalok tehetséggondozására fordítjuk egy nyilvános pályázat formájában.

A szervezőcsapat, a Hargita Megyei Kulturális Központ munkaközössége nevében hálásak vagyunk a támogatók, a média képviselői, a partnerek és különféle szolgáltatók, a fellépők, oktatók, hallgatók, kísérelők és fordítók, gyakornokok, önkéntesek, továbbá a közönség irányába, akik mindannyian hozzájárultak a fesztivál sikeréhez. Találkozunk jövőben, július 9. és 17. között!

Ferencz Angéla, a Hargita Megyei Kulturális Központ menedzsere

Filip Ignác, a Csíkszeredai Régizene Fesztivál művészeti igazgatója

Fazakas Gabriella, a Csíkszeredai Régizene Fesztivál programfelelőse

